

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

Politika prezidenta Reagana vůči SSSR

Lenka Tlachová

Plzeň 2019

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra historických věd

Studijní program Historické vědy

Studijní obor Moderní dějiny

Diplomová práce

Politika prezidenta Reagana vůči SSSR

Lenka Tlachová

Vedoucí práce:

Mgr. Martin Boček, Ph.D.

Katedra historických věd

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2019

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2019

Ráda bych touto cestou vyjádřila poděkování mému vedoucímu práce Mgr. Martinu Bočkovi Ph.D. za jeho cenné rady, vstřícnost a flexibilitu při vedení této diplomové práce, jakož i za podněty a inspirativní postřehy.

Obsah

Úvod	1
1 Protihráči	4
1.1 Soupeření USA a SSSR do 80. let.....	4
1.2 Reagan a jeho cesta do Bílého domu.....	8
1.3 Stav SSSR v 80. letech	14
2. Vliv vnitřní politiky na zahraniční	18
2.1. Vojenské programy.....	25
2.2 Podpora odporu v SSSR.....	31
2.3 Soupeření ve sférách vlivu.....	35
3. Reaganovo druhé funkční období a stav SSSR.....	38
3.1 Rozpad Sovětského svazu.....	45
4. Závěr.....	48
5. Použité prameny a literatury	53
5.1 Vydané prameny.....	53
5.2 Literatura.....	53
Resumé.....	57

Úvod

Předkládaná diplomová práce analyzuje dvě funkční období amerického prezidenta Ronalda Wilsona Reagana a jeho politiku vůči Sovětskému svazu. Ronald Reagan byl čtyřicátým prezidentem Spojených států amerických v letech 1981–1989 a svůj mandát převzal po demokratovi Jimmym Carterovi. S nástupem Reagana do prezidentského úřadu se začala měnit politika USA vůči SSSR a jeho nekompromisnost a nesouhlas s mírnými smlouvami a stanovisky, které podle něj zastávali tehdejší prezidenti, proměňovala zahraniční politiku po celou dobu jeho dvou volebních období v čele USA. Stabilitu SSSR chtěl podlomit ekonomickými a vojenskými reformami a tím narušit postavení SSSR v jeho sférách vlivu. Cílem práce je tedy zhodnocení činnosti Ronalda Reagana během jeho funkčních volebních období v čele USA a analýza jeho kroků, vedoucích de facto k rozpadu SSSR.

Diplomová práce se skládá ze tří hlavních kapitol, první kapitola a se věnuje popisu budování vztahů mezi Spojenými státy a Sovětským svazem před Reaganovým příchodem na scénu, čímž bylo determinováno soupeření mezi oběma velmocemi. Spojené státy se snažily omezit rozšiřování vlivu Sovětského svazu a udržet v evropských i mimoevropských zemích demokratický režim. Druhá podkapitola se věnuje samotnému Ronaldu Reaganovi. V první části je krátce popsána jeho cesta do Bílého domu a formování jeho osobnosti i názorů na komunistický režim. Následná podkapitola se věnuje vývoji v Sovětském svazu od konce druhé světové války až do konce 80. let. Druhá kapitola se věnuje samotnému prvnímu funkčnímu období Reagana a jeho krokům, které podnikl vůči Sovětskému svazu. Přičemž je zde následně popsána podpora skupin vystupujících proti SSSR, konkrétně v Polsku a narušení sovětského vlivu v zemích Třetího světa. Poslední kapitola se věnuje druhému funkčnímu období Reagana a převzetí moci Michailem Gorbačovem. Jsou zde popsány důležité schůzky a summity mezi oběma státníky a jejich následné výsledky. Následně je věnován prostor vývoji SSSR od začátku 80. let, do konce jeho fungování.

Diplomová práce byla zpracována na základě vydaných i nevydaných pramenů a odborné literatury v českém a anglickém jazyce. Na internetových stránkách byly pro autorku stěžejní, dříve tajné programy o obranném systému

USA, které nechal Reagan zpracovat. Autorka práce konkrétně prostudovala dokumenty týkající se Strategické obranné iniciativy s názvy NSDD-172 a NSDD-32. Dalšími zajímavými prameny jsou záznamy ze schůzek s Gorbačovem, jako například Záznam ze schůzky v Ženevě a NSDD-194. V práci byly rovněž použity memoáry Ronalda Reagana s názvy *Život jednoho Američana* nebo *A life in Letters*. Rovněž byl poučit záznam z televizního rozhovoru, který Reagan pronesl po návratu z jednání ze Ženevy. Dalšími prameny, autorka použila, byly paměti dvou ministrů, a to Alexandra Haiga *A Strategic Approach to American Foreign Policy* a George P. Schultze *Turmoil and Triumph. Diplomacy, Power, and the Victory of the American Deal*, kde je popsána proměna americké diplomacie v Reaganově éře.

Přestože je téma studené války již poměrně zpracované, chybí v českém prostředí detailní publikace, které by se věnovaly výhradně tomuto americkému prezidentovi a jeho vlivu na pád Sovětského svazu. Nicméně je možné naleznout práce týkající se jeho politiky, například kniha od Petera Schweizera *Reaganova válka* nebo publikace od autora Petra Suchého, která se jmenuje *Reagan a říše zla*. Tyto dvě publikace se staly základními pilíři, při psaní práce a autorka se ztotožnila s některými závěry těchto autorů. Dále byla použita kolektivní monografie autorů s názvem *Východ. Vznik, vývoj a rozpad Sovětského svazu bloku 1944-1989*. Za zmínku rovněž stojí práce Lukáše Petříka s názvem *Konzervativní revoluce Margaret Thatcherové a Ronalda Reagana*, nebo kniha v českém překladu od Johna O'sullivanova *Prezident, papež a premiérka*.

Ze zahraničních titulů pak lze uvést knihu Michaela Korta *The Columbia Guide to the Cold War*, publikace představuje vzhled do problematiky studené války a vzniku bipolárního konfliktu. Další knihy, které byly v práci použity, se týkaly Sovětského svazu, jednalo se například o knihu od Josepha Gibbse s názvem *Gorbachev's Glasnost. The Soviet Media in the First Phase of Perestroika*, věnované otázce zveřejňování informací v SSSR. Rovněž byly použity knihy, které autorce pomohly pochopit problematiku týkající se Reaganových kroků podniknuté vůči Sovětskému svazu, obzvláště pak jadernému zbrojení. Jednalo se o publikaci od spoluautorů Sarah J. Diehlové a James C. Moltze s názvem *Nuclear Weapons*. Další použitou odbornou

literaturou, která se věnuje přímo Reaganově obraně je publikace *The Reagan Strategic Defense Initiative. A Technical, Political, and Control Assessment* od Sidneyho D. Drella, Philipa J. Farleyho a Davida Hollowyae. Přímo o Strategické defenzivní obraně pojednává kniha od Edwarda Reisse s názvem *The Strategic Defense Initiative*. V práci byla rovněž použit teoretický článek od Jeroma Slatera a Davida Goldfischera s názvem *Can SDI Provide a Defense?* pojednávající o tom, zda mohla Reaganova obranná iniciativa reálně fungovat. Další publikace, které mi byly přínosem, byly na téma zaměřující se na polskou otázku v 80. letech. Jedná se tak o knihu *Solidarity in Poland 1980–1981 and the Perspective of Political Revolution* od Wolfganga Webera. Další zajímavý pohled nabízela kniha *A Covert Action. Reagan, the CIA and the Cold War Struggle in Poland* od autora Jonese G. Seta. Rovněž byly použity publikace zaměřené na problematiku ve státech třetího světa, týkající se sovětských sfér a působení Spojených států, jako například *The Encyclopedia of Middle East Wars. The United States in Persian Gulf, Afghanistan, and Iraq Conflicts* od Tuckera C. Spencera.

1 Protihráči

1.1 Soupeření USA a SSSR do 80. let

Rivalita mezi Spojenými státy americkými a Sovětským svazem započala již během druhé války, kdy si obě velmoci v podstatě rozdělily sféry vlivu. Spojené státy většinou podporovaly myšlenku demokratických režimů a samostatný vývoj států v poválečném uspořádání. S tím však nesouhlasil generální tajemník Komunistické strany Sovětského svazu a předseda rady ministrů Svazu sovětských socialistických republik (SSSR) Josif Vissarionovič Stalin, který chtěl získat vliv a moc nad státy a mohl tak rozhodovat o jejich osudu.¹

První z důležitých setkání mezi představiteli obou formujících se bloků proběhlo v Moskvě v říjnu 1944, kdy se poprvé rozdělily sféry vlivu. Setkání se účastnil Josif Stalin a Winston Churchill. Další konference proběhla na Jaltě v únoru 1945, kde se sešli Stalin, Winston Churchill a americký prezident Harry S. Truman. Jednalo se zde hlavně o situaci v Polsku, kde se exilové vlády rozdělily na dvě křídla. Jedno mělo sídlo v Londýně a druhé v Lublinu a Stalin usiloval o to, aby se moci v Polsku ujala vlády právě lublinská prosovětská vláda. S tím však prezident Truman nesouhlasil. Další rozdělení sfér se týkalo nacistického Německa. To mělo být rozděleno do tří a později do čtyř sfér – na americkou, německou, britskou a francouzskou. Po skončení války již bylo patrné, kam až bude sahat sovětský vliv ve východní Evropě. Sovětské vedení postupně dosazovalo do států východní Evropy představitele komunistické strany a různé její sympatizanty, se kterými spolupracoval SSSR již během války.²

Sovětský svaz se stával hrozbou nejenom pro Spojené státy, ale i západní evropské státy. Na tuto skutečnost se snažil upozornit i americký diplomat George Frost Kennan, který působil jako zastupitel amerického úřadu v Moskvě. V roce 1946 poslal do Washingtonu tzv. Dlouhý telegram, ve kterém upozorňoval, že cíl Sovětů je zničit kapitalistický systém. V ten samý rok se na ohrožení Sovětským svazem snažil upozornit také Winston Churchill, který byl pozván do amerického Fultonu. Zde pronesl svůj nejznámější výrok o železné

¹ KORT, Michael, *The Columbia Guide to the Cold War*, New York 2001, s. 3.

² NÁLEVKÁ, Vladimír, *Studená válka*, Praha 2003, s. 1–2.

oponě, která se měla táhnout od Terstu až na Balt. Churchill dále nabádal Velkou Británii a Spojené státy, aby se semkly a Sovětský svaz společně porazily.³

Prezident Truman se pokusil oslabit Sovětský svaz již v roce 1947. Od konce druhé světové války v Řecku a Turecku probíhaly boje o moc mezi komunisty a demokraty a konec bojů byl v nedohlednu. Truman se tedy rozhodl, že těmto státům finančně vypomůže, aby zde byl nastolen mír a komunisté byli poraženi. Tento nový směr zadržování komunismu se nazýval Trumanova doktrína.⁴ Další plán, který měl finančně pomoci evropským státům zasažených válkou, se nazýval Marshallův plán. Záměr byl takový, že Spojené státy vypomůžou finančně a hospodářsky státům, které si o pomoc řeknou, a tím se mělo zamezit rozšiřování komunistického vlivu. Díky této pomoci se státy stabilizovaly a sovětské ohrožení tak bylo zmírněno.⁵

Během 40. let se jednotlivým komunistickým stranám podařilo upevnit si svoji pozici ve východních státech Evropy. Jediný stát, který chtěli ovládnout, a nedařilo se jim, bylo rozdělené Německo. Z původně čtyř sfér vznikly dvě sféry a to po sloučení britské, americké a francouzské do tzv. Trizonie v roce 1947. Ve sloučené Trizonii se začala tisknout nová měna – německá marka a Stalin na tuto událost musel rychle reagovat. Došlo tak k zahájení berlínské blokády, kdy Stalin zamezoval dodávkám jídla a zásob do Západního Berlína. Západní mocnosti situaci vyřešily leteckým zásobováním a vznikl tzv. letecký most. Tato událost je často považována za první z krizí studené války. Blokáda byla v květnu 1949 odvolána a budoucnost spojeného Německa se oddálila.⁶

Boj o moc se neodehrával jenom v Evropě, ale i v Asii. Sovětský svaz se snažil podporovat místní komunistické elity při jejich získání moci a navázat s nimi přátelské vztahy. To se podařilo s Čínou, kdy čínský komunistický vůdce Mao Ce-Tung převzal moc, když vyhrál nad Čankajškem, který byl podporován Spojenými státy.⁷ Dalším asijským státem, který se ocitnul v dlouhodobém bojovém konfliktu, byla Korea. Eskalace napětí propukla v padesátých letech

³ NÁLEVKA, Vladimír, *Horké krize studené války*, Praha 2010, s. 13–14.

⁴ KORT, s. 27.

⁵ NÁLEVKA, *Studená válka*, s. 11.

⁶ NÁLEVKA, *Horké krize studené války*, s.39–41.

⁷ GADDIS, John L., *Russia, the Soviet Union and the United States*, New York 1990, s. 44–45.

v otevřený válečný konflikt, kdy severský komunistický vůdce Kim Ir-Sen zahájil útok na jižní Koreu. Boje byly vedeny v jižní i severní části a neměly v podstatě jasného vítěze. Až v roce 1953 byla po smrti Stalina válka ukončena, podepsáním pouhým příměřím, přičemž otázka mírových jednání byla odložena na dlouhá desetiletí.⁸

Po Stalinově smrti došlo v Sovětském svazu ke změnám. Moci se ujal Nikita Sergejevič Chruščov, který 25. února 1956 pronesl projev, ve kterém odsoudil Stalinovy zločiny a začal proces destalinizace. Mělo dojít ke konci kultu osobnosti a omezit důsledky Stalinovy vlády.⁹ Horký konflikt se tak přesunul spíše do sféry vzájemného soupeření, přičemž již od 50. let začala mezi Spojenými státy a Sovětským svazem soutěž ve zbrojení. V roce 1957 Sověti vyrobili první mezikontinentální balistickou raketu a ještě téhož roku vyslali do vesmíru první satelit, který pojmenovali Sputnik. Tím odstartovaly vesmírné závody, kdy mezi sebou Američané a Sověti bojovali o získání převahy ve vesmíru.¹⁰

Nejvýznamnější konflikt Studené války a krok od jaderné hrozby ovlivnila Kubánská krize. Na Kubě se moci ujal Fidel Castro, který sympatizoval se Sovětským svazem. Castro chtěl omezit vliv Spojených států na Kubě a začal znárodňovat podniky. Vzhledem k tomu, že se tento fakt týkal přímo amerických vlastníků, a hlavně amerických zájmů, musel danou záležitost řešit přímo nově zvolený americký prezident John F. Kennedy. Spojené státy na prohlubující se spolupráci mezi Kubou a SSSR na tento fakt reagovaly podporou vylodění kubánských emigrantů v Zátocě Sviní v roce 1961. Mise skončila neúspěchem, navíc po rozmístění raket v Itálii a Turecku se Sověti rozhodli, že vybudují obranný systém na Kubě. Kennedy následně prohlásil Kubu za území v karanténě, což de facto znamenalo její blokádu a případnou kontrolu lodí směřujících k jejím břehům. Jeho kroky sice zabránily dopravě jaderných hlavic, ale znamenaly prohloubení vztahů mezi SSSR a Kubou. Hrozící válku se

⁸ OBERDORFER, Robert E., *The Two Koreas. A Contemporary History*, New York 2001, s. 10–11.

⁹ NÁLEVKA, *Studená válka*, s.84–85.

¹⁰ GADDIS, s. 70.

nakonec podařilo odvrátit, pod podmínkou, že Američané stáhnou rakety z Itálie a Turecka.¹¹

Od ukončení Kubánské krize probíhalo mezi Sovětským svazem a Spojenými státy období, které získalo název *détente*¹². Představitelé států se mezi sebou dohodli na zmenšení agrese na obou stranách. Nejdůležitějším dokumentem, který tento stav potvrzoval, bylo podepsání smlouvy SALT I (Omezování strategických zbraní)¹³ v roce 1972. Cílem smlouvy bylo omezení rozmístování zbraní a vyrovnání strategických sil na straně Spojených států, ale i Sovětského svazu. Po urovnání vztahů se západem, se nový první tajemník Leonid Brežněv rozhodl, že je dobré rozšířit a upevnit svoji moc ve státech třetího světa. K tomu napomohl i pád režimu v Portugalsku, kvůli němuž se koloniální portugalské panství začalo rozpadat a Brežněv tak ucítil možnost upevnit vliv SSSR v afrických zemích. Místním komunistům se podařilo převzít moc ve státech, jako byla Angola nebo Mosambik. Toto získání vlivu Sovětskému svazu moc nepomohlo, naopak spíše uškodilo. Sovětský svaz africkým státům dovážel zbraně a vojensky je podporoval. Státy ale byly značně chudé a nedokázaly Sovětům zaplatit za jejich dodávky zbraní.¹⁴

Další americký prezident Jimmy Carter nechtěl nic měnit a se Sovětským svazem pokračoval v politice *détente*. Následně byla podepsána smlouva v Helsinkách o dodržování lidských práv v Sovětském svazu a jeho satelitech, což bylo v rozporu s dosavadní komunistickou praxí, kdy formulace o svobodě slova byla vnímána jako demokratický prvek, který se v SSSR a jeho satelitech příliš netoleroval. Tento fakt byl jasně stavěn do rozporu s cenzurou v komunistických zemích. Další smlouva, o které Sovětský svaz jednal, byla SALT II, i přesto, že se vztahy se Spojenými státy začaly zhoršovat. Objevila se kritika mezi západními i východními státy, a nakonec na základě sovětského vpádu do Afghánistánu nebyla ani ratifikována. Vpád sovětských vojsk na

¹¹ QUESEDA DE, Alejandro, *The Bay of Pigs. Cuba 1961*, Oxford 2009, s. 8–10.

¹² V překladu podstatě uvolňování vztahů.

¹³ V originále *Strategic Arms Limitation Talks*.

¹⁴ VYKOUKAL, Jiří, LITERA, Bohuslav, TEJCHMAN, Miroslav, *Východ. Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944–1998*, Praha 2000, s. 511.

afghánské území v prosinci 1979 znamenal konec uvolňování vztahů mezi oběma velmocemi.¹⁵

1. 2 Reagan a jeho cesta do Bílého domu

Osobou, která následně přispěla ke konci studené války, byl nejdříve herec a později prezident USA Ronald Reagan. Reagan starší byl povoláním obuvník a doufal, že jeho synové půjdou ve stejných šlápějích, ale Reagan si svůj život představoval jinak a rozhodl se pro studium střední školy, která mu měla v budoucnu poskytnout lepší uplatnění.¹⁶

Již během středoškolského studia se projevila jeho vytrvalost, houževnatost a talent na vystupování. I přes jeho počáteční nezdary ve snaze dostat se do hlavního školního fotbalového týmu se Reagan nevzdal a svou vytrvalostí později získal místo v týmu. Kromě fotbalu se začal zajímat i o herectví a začal navštěvovat ochotnický spolek. Po střední škole se proti protestům svého otce přihlásil na vysokou školu, jako hlavní obor si vybral ekonomii. Během studií jej zastihla hospodářská krize, která ovlivnila vývoj na škole. V té době se začali ozývat studenti, kteří reagovali na snížení nákladů v rámci krize. Následně došlo k protestnímu pochodu, jehož řečníkem se stal právě Reagan. V té době poprvé mluvil před lidmi a získaná pozornost částečně do budoucna ovlivnila jeho politické ambice. Po zklidnění situace ve škole, se Reagan krátce věnoval sportovnímu komentování a fotbalu, čímž si zdokonalil své rétorické schopnosti. Následně se zúčastnil vystoupení pro filmovou skupinu Warner Brothers. Získal roli ve filmu a přesunul se do Hollywoodu. Zde se setkal s projevy komunisticky smýšlejících kolegů. Tehdejší levicově zaměřené činitele zde chtěli získat vliv.¹⁷

Předseda Konference filmových odborů Herb Sorrel se snažil získat moc nad celým Hollywoodem. Vyvolal několik dělnických stávek, které byly placené komunistickou stranou. Ta se snažila získat dohled nad americkým filmem, aby mohla ovlivnit, jaké filmy se budou točit. K tomu potřebovala mít i největší zástup i mezi herci, kterým nabízela vstup do strany. Někteří z herců se ke

¹⁵ Tamtéž, s. 504.

¹⁶ D'SOUZA, Dinesh, *Ronald Reagan. How and Ordinary Man Became an Extraordinary Leader*, New York 1999, s. 40.

¹⁷ REAGAN, Ronald, *Život jednoho Američana. Paměti prezidenta*, Praha 1997 s. 19–22.

komunistické straně přidali, čímž se strana rychle rozrůstala a napětí ve filmovém štábu rostlo. Mezi komunisty patřili hlavně filmoví dělníci, kteří stávky vyvolávali.¹⁸

V období stávek se u Reagana začala objevovat neústupnost, kterou v pozdějším politickém životě využil. Během těchto nepokojů se natáčel film, ve kterém měl roli budoucí prezident. Svým chováním se postavil proti komunistické straně a dostal do konfliktu i s Herbem Sorrelem. Ten od členů Svazu filmových herců požadoval poslušnost a podporu. Většina herců ze Svazu již v komunistické straně byla a ta zbývající část se nechtěla nátlaku podrobit.¹⁹ Do čela této skupinky se dostal Ronald Reagan, který od té doby musel čelit slovním a fyzickým útokům. Výhrůžky se týkaly i jeho rodiny a tak je doprovázela osobní ochranka. Jeho dřívější herečtí kolegové se s ním přestali bavit a začali o něm roznášet pomluvy. Reagan se ocitl v situaci, kdy si nemohl být doslova nikým jistým: „*Už jsem se začal usmívat a právě jsem se nadechl k pozdravu, když jeden z těch dvou naklonil obličej těsně až k mému, a oči mu planuly nenávisí. „Ty fašisto! Zasyčel“, doslova to na mě vyplivl.*“²⁰ I tato špatná zkušenost ho naučila, dostát svému slovu a vydobýt si respekt v okruhu svých přátel, ale hlavně u svých nepřátel.²¹

V roce 1947 se hlasovalo o novém prezidentovi v SAGu (Svaz filmových herců)²², kterým se podle tajného hlasování stal Ronald Reagan. Po převzetí funkce zjistil, že v odboru jsou rozdělené dvě komunistické strany, které se snaží udržet zbývající vliv. Reagan se proto neváhal se svojí manželkou obrátit na FBI (Federální úřad pro vyšetřování)²³. Ta jim nabídla spolupráci, kterou Reagan vzal a od té doby měl v instituci vlastní složku, pod kterou byl veden jako T-10.²⁴

Do nové role se Reagan vžil velmi rychle a vydal rezoluci, která zakazovala členům Svazu být členy komunistické strany: „*Člen komunistické*

¹⁸ SCHWEIZER, Peter, *Reaganova válka*, Praha 2007, s. 8.

¹⁹ HODGE, Carl C., NOLAN, Cathal J., *U. S. Presidents and Foreign Policy. From 1789 to the Present*, California 2007, s. 339.

²⁰ SCHWEIZER, s. 14.

²¹ REAGAN, Ronald, *Reagan. A Life In Letters*, New York 2003, s. 151–153.

²² V originále Screen Actors Guild.

²³ V originále Federal Bureau of Investigation.

²⁴ O'REILLY, Bill, *Killing Reagan*, New York 2015, s. 301.

strany má závazek ke komunistické straně, který převyšuje jeho ostatní povinnosti a který by převyšoval i jeho povinnosti člena Rady ředitelů Svazu filmových herců nebo funkcionáře či výkonného úředníka Svazu.“²⁵ I přes počáteční odpor se rezoluce ujala a Reagan pokračoval dál ve svém boji proti komunismu v Hollywoodu. Během této doby se z Reagana pomalu stával velký bojovník a zastánce demokracie, který se nebál hovořit o nástrahách komunismu ve společnosti a ani na plénu jako byla akce pořádaná Výborem pro neamerickou činnost amerického Kongresu. Členové kongresu svolali schůzi, během které se měl řešit komunismus v Hollywoodu a Reagan zde měl svůj projev, ve kterém dokázal, že není pouhý herec, ale i dobrý řečník, který si dokáže podmanit své posluchače a argumentovat informacemi, které si pečlivě ověřil.²⁶

Doslova tehdy prohlásil: „*Hnusí se mi jejich ideologie, ošklivím si ji, ale ještě víc se mi hnusí jejich taktika – je to taktika páté kolony, je nečestná, ale zároveň jako občan nikdy nechci vidět, jak naše země bude nucena – ze strachu nebo z nenávisti k těmto skupinám – udělat někdy kompromis s některým z našich demokratických principů. Stále si myslím, že demokracie může fungovat... Myslím, že v rámci našich demokratických práv, tj. aniž bychom kdykoli překročili práva, jež nám poskytuje demokracie, jsme v naší branži odvedli dobrou práci, když jsme dokázali činnost těchto lidí omezit.*“²⁷ I přes jeho řeč, byl Reagan proti honbě na komunisty opatrný a chtěl, aby lidé byli obviněni na základě skutečných důkazů. V té době se totiž do boje proti komunismu postavil senátor Joe McCarthy, který měl informace o lidech, kteří pracovali jako úředníci v americké vládě a byli komunisté. V období takzvaného McCarthismu jak se tato doba nazývala, byli pronásledováni v podstatě všichni, o kom se myslelo, že spolupracuje s komunistickou stranou.²⁸

Proti tomu se Reagan ohradil. Myslel si, že touto štvanicí na komunisty se poškodí dobré jméno demokracie, protože v demokratickém uspořádání měl mít každý právo na výběr své politické příslušnosti. Tím, že se měl využívat státní aparát ke kontrole lidí, se demokracie posouvala na úroveň komunismu,

²⁵ SCHWEIZER, s.15–16.

²⁶ REAGAN, *Život jednoho Američana*, s. 99–100.

²⁷ SCHWEIZER, s. 16–17.

²⁸ FITZGERALD, Brian, *McCarthyism. The Red Scare*, Minneapolis 2007, s. 10.

který jej ke svým potřebám také využíval. Ronald Reagan se také zapojil do prezidentských voleb, kdy přesto, že byl, demokrat pomáhal v kampani republikána Dwighta Davida Eisenhowera. Tato kampaň mu dala mnohé zkušenosti, ale také ho zklamala v podobě samotného Eisenhowera, který podle něj nebyl vhodný kandidát na boj proti komunismu. I další prezidenti, kteří po něm následovali, nebyli podle Reagana opravdovými bojovníky proti komunismu. I když podnikali různé kroky, se kterými Reagan souhlasil, nebylo to podle něj dostačující.²⁹

Mezitím se rozbíhala Reaganova politická kariéra, když v roce 1964 vyhrál volby a stal se kalifornským guvernérem.³⁰ Po jeho nástupu se opět aktivoval konflikt ve Vietnamu a Reagan se ihned zapojil do debaty, jak mají Spojené státy postupovat. Po druhé světové válce byl Vietnam rozdělen na dvě části Vietnamská severní republika v čele s komunisty a Vietnamská republika, kterou podporovaly západní mocnosti. Severní Vietnam chtěl ale získat i jižní část země a vyvolal další útok. Reagan radil prezidentovi Lyndonu B. Johnsonovi, aby učinil co nejrychlejší a nejtvrďší útok, aby byla válka dotažena do vítězného konce.³¹

Prezident byl ale zdrženlivý a na jeho rady nereagoval. Navíc jako guvernér musel řešit nepokoje ve svém státě, kdy na univerzitních kampusech docházelo k násilím. Za ním stáli především levicoví studenti. Reagan na to reagoval a osobně přišel do kampusu, kde ve svém projevu řekl, že s demonstranty nebude mít žádné slitování. Naznačil, jakým politickým směrem se chce vydat: *„Byli jsme peskováni, spílali nám, demonstrovalo se proti nám a byli jsme podceňováni, až jsme si zabudovali komplex viny, a ten ještě zvyšovalo obviňování našich synů a dcer, kteří se pyšní, že, říkají, jak to je‘. Mám tedy pro ně špatnou zprávu – v tisíci kursech společenských věd se dozvěděli, že, žádná cesta není [...] Pokud jde o naši generaci, nebudu se omlouvat. Žádný národ v dějinách nezapltil za svobodu víc. A žádný národ toho neudělal tolik pro povznesení lidské důstojnosti. Jsme nazýváni materialisty. Možná to tak je...ale náš materialismus udělal z našich dětí*

²⁹ Tamtéž, s. 17–18.

³⁰ REAGAN, Ronald, *A Life in Letters*, New York 2003, s. 168.

³¹ LIEUTENANT, Stanley, LARSEN, Robert, *Vietnam Studies. Allied Participation in Vietnam*, Washington 1985, s. 1–2.

největší, nejlepší, nejhezčí a nejinteligentnější generaci Američanů. Budou žít déle a budou méně nemocní, víc se naučí, uvidí větší kus světa a budou své osobní sny a touhy uskutečňovat úspěšněji než kterýkoli jiný národ v kterémkoli jiném období našich dějin – právě kvůli tomu materialismu [...] Myslím, že na naší straně je civilizace a na jejich straně právo džungle [...] Všichni se musíme postarat, aby se touto zemí zacházelo zodpovědně, zodpovědněji než s kterýmkoli jiným národem v dějinách, abychom uchránili zhruba 6000 let civilizace před barbarstvím.“³²

Po tom, co se mu podařilo zklidnit situaci v Kalifornii, mohl Reagan reagovat na události, které se děly v Sovětském svazu a ve státech východního bloku, kde došlo k řadě nepokojů a projevům nesouhlasu. Nespokojení obyvatelé těchto států spoléhali na pomoc západního světa, které se ale nedočkaly a Sovětský svaz si upevnil svoji pozici ve Východním bloku. Reagan znepokojen těmito událostmi, s velkou nelibostí pohlížel na politiku détente, kterou uplatňoval prezident Richard Nixon. Jako prohru bral Reagan podepsání smluv o strategických zbraních SALT a smlouvu proti balistickým raketám ABM (Smlouva o protiraketové obraně)^{33,34} Z respektu, který cítil vůči Nixonovi, se však nepouštěl do ostré kritiky a vyčkal až po jeho odchodu z Bílého domu. Reagan se nebál veřejně kritizovat tyto smlouvy, navíc odsoudil ekonomickou pomoc Moskvě. Apeloval na to, že díky finanční pomoci může Moskva vyrábět jaderné zbraně a ty pak použít proti Spojeným státům. Ani Nixonův nástupce prezident Gerald Ford nebyl nakloněn radikálnímu boji proti komunistickým zemím a pokračoval v uvolňování vztahů. Tyto důvody vedly Ronalda Reagana k tomu, že se rozhodl poprvé kandidovat na prezidenta. I přes počáteční úspěch v Severní Karolíně a v Texasu zatím výsledky nestačily na porážku Forda v primárkách. O prezidentské křeslo se nakonec utkal Gerald Ford a Jimmy Carter. Vítězem se stal Carter, který ale pokračoval v politice svých předchůdců a proti Sovětskému svazu nechtěl zaujmout ostřejší stanovisko.³⁵

Toho si Reagan všímal a přesto, že už nezastupoval žádnou politickou

³² SCHWEIZER, s. 51–52.; Tamtéž, s. 51.

³³ V originále Anti-Ballistic Missile Treaty.

³⁴ LADLEY, Eric J., *Balancing Act. How Nixon Went to China and Remained A Conservative*, New York 2007, s. 54.

³⁵ HODGE, Carl C., NOLAN, Cathal J., s. 331.

funkci, o dění se velice zajímal. Reagan často vystupoval v rozhlase a upozorňoval na špatnou Carterovu politiku: „V Africe jsme zuřili a vznášeli požadavky, neopírající se o žádnou akci a to vedlo k sovětským vítězstvím v Angole a v Etiopii. Carterova politika lidských práv je katastrofa, říká Reagan: budete na tom lépe, když budete nepřítelem Ameriky, než když je budete porušovat jako její přítel. Pořád usilujeme o přátelství s vládci v Kremle a prodáváme jim naši techniku a naše obilí. Dokonce jim ještě půjčujeme peníze, aby si toho mohli koupit víc.“³⁶

Reagan podle informací věděl, že Sovětský svaz již nedisponuje takovou razantností a silou jako kdysi a cítil příležitost v porážce SSSR. Sám k tomu pronesl: „Nesouhlasím s tím, že náš národ se musí smířit s nevyhnutelným úpadkem a předat své hrdé postavení do jiných rukou. Nejsem ochoten přihlížet, jak tato země nedokáže dostát svým povinnostem k sobě samé a k ostatním svobodným národům světa. Ačkoliv bychom se v naší snaze o mír neměli vzdávat žádné nevyzkoušené iniciativy, musíme vyhlásit své rozhodnutí vzdorovat každému nemírumilovnému činu, ať se odehraje kdekoliv. Z vyjednávání se Sovětským svazem se nesmí stát appeasement.“³⁷ S těmito slovy osmašedesátiletý Reagan oznámil svoji opětovnou kandidaturu na prezidenta. Ihned začal se svojí kampaní navštěvovat celou zemi a účastnit se různých diskuzí. I když jeho plány nepřipadaly lidem moc realistické, sliboval, na rozdíl od svých předchůdců, že slovo dodrží.³⁸

Zatímco Reagan cestoval po Spojených státech, svět zasáhla informace o sovětské invazi do Afghánistánu, která proběhla v roce 1979. Tato událost rozbouřila atmosféru v Bílém domě. Carter si nebyl jistý, jaké kroky má učinit. Afghánská vláda byla svržena a američtí vojáci zajati a prosovětští politici se zde ujali vlády. Carter se nakonec rozhodl podpořit místní povstalce a tajně jim nechal poslat zbraně, kterými se měly před sověty bránit. Nebyl to jediný krok, který prezident učinil. Rozhodl se neratifikovat SALT II a uvalil částečné embargo na dovoz obilí do Sovětského svazu a také omezil vývoz vojenské techniky. Evropa však na tyto události reagovala opatrně a do průběhu nijak

³⁶ SCHWEIZER, s. 111.

³⁷ Tamtéž, s. 121.

³⁸ HODGE, Carl C., NOLAN, Cathal J., s. 342.

nezasahovala. Reaganovi tyto události ale pomohly. Sám navštívil Evropu a poznal, že evropští státníci jsou ze strachu nakloněni se Sověty v rámci možností spolupracovat. V roce 1980 se začala kampaň přiosťřovat, kdy Carter začal bojovat proti Reaganovi. Napadl ho, že Reagan chce konec Sovětského svazu a nebojí se ani použít válečných prostředků, aby toho docílil. To tvrdila i média, která začala vysílat pořady proti jeho kandidatuře. Reagan se však bránil a tvrdil, že je čas Sověty porazit. Přes všechny překážky Reagan v prezidentských volbách zvítězil.³⁹

1.3 Stav SSSR v 80. letech

Již od 70. let se SSSR nacházel v latentní krizi, kterou se ovšem dařilo zažehnat různými opatřeními, která se ale postupně začala ukazovat jako neúčinná. Sovětská vláda také upevňovala svůj vliv ve svých satelitech a mnohdy i přímo vojenskými zásahy. Na počátku 80.let se musel Sovětský svaz potýkat se situací, která nastala v Polsku. Polští obyvatelé se začali bouřit a Brežněv nevěděl jak na tuto situaci zareagovat. Chtěl Polsko obsadit, ale situace mu to neumožňovala. Čína se začala sblížovat se Spojenými státy a po další okupaci suverénního státu by se k nim mohly obrátit zády definitivně i západní státy a Sovětský svaz by zůstal v izolaci.⁴⁰ Navíc Brežněv byl již delší dobu u moci a očekávalo se, že by ho mohl nahradit mladší nástupce, který by oživil sovětské vedení a ekonomiku. To se však nestalo a Brežněv byl ještě na začátku osmdesátých let zvolen do čela strany. O dva roky později se do čela politbyra dostal Jurij Andropov. Brežněv zanechal SSSR jako stát s upadající ekonomikou a ve složité mezinárodní pozici. Andropov se sice snažil zlepšit situaci v Sovětském svazu, ale tak aby nebyl změněn nastavený kurz. Pokoušel se omezit pití alkoholu, černý trh, ale i posílit pracovní kázeň nebo zamezit korupci. Dalším změnou byla obměna kádrů za mladší tajemníky a ministry, kteří měli přinést nový život do starého systému.⁴¹

³⁹ ROBB, Thomas K., *Jimmy Carter and the Anglo-American. Special Relationship*, Edinburgh 2017, s. 256; SCHWEIZER, s. 111.; REAGAN, *Život jednoho Američana*, s. 188–192.

⁴⁰ WEBER, Wolfgang, *Solidarity in Poland 1980–1981 and the Perspective of Political Revolution*, Detroit 1989, s. 137.

⁴¹ SERVICE, Robert, *A History of Modern Russia from Nicholas II to Vladimir Putin*, Massatchusses 2005, s. 469.

O dva roky po jeho smrti měl funkci převzít Michail Sergejevič Gorbačov, který by pokračoval v nastolení změn. To se však nelíbilo starému politbyru a místo něj zvolili Konstantina Černěnka, který byl věrným zastáncem Brežněvovského systému. Černěnko se vrátil ke starému režimu, změny, které nastolil Andropov, byly zastaveny a situace v Sovětském svazu se na nějakou dobu vrátila do starých kolejí.⁴²

Na začátku 80. let se zhoršoval vztah Sovětského svazu s ostatními západními státy. Příčinou byl spor kvůli rozmístění sovětských raket, které měly dosah na důležité pozice v západním světě, ale později se jejich cílem mohla stát i Čína nebo Japonsko. To pobouřilo Severoatlantickou alianci, která trvala na stáhnutí raket a k uzavření dohodě. K tomu ale nedošlo a NATO (Severoatlantická aliance)⁴³ rozmístilo své rakety v západní Evropě. Sověti nato odpověděli rozmístěním raket v NDR (Německá demokratická republika)⁴⁴ a Československu, což bylo přijímáno velice negativně. Místní vlády se bály konfliktu se západním světem, navíc například v NDR docházelo ke zlepšení vztahů se SRN (Spolková republika Německo)⁴⁵ a ostatní státy se západními státy obchodovaly. Druhá událost, která zhoršila vztahy, bylo sestřelení jihokorejského letadla, které letělo v sovětském vzdušném prostoru. Sovětský svaz se bránil, že letadlo provádělo špiónážní činnost. I přesto ale americká vláda využila tuto událost ve svůj prospěch a znovu oživila boj proti východu. Všechny tyto události a nefungující starý režim nakonec donutil politbyro zvolit po smrti Černěnka do funkce Gorbačova, který měl nastolit změny.⁴⁶

Gorbačov se po zvolení do funkce snažil oživit a zreformovat starý režim, ale ve stejném stylu jako Andropov – aby se nezměnila podstata systému. Sám však nevěděl, jak přesně tyto změny provést a aparát, který byl značně omlazený, neměl potřebu něco změnit. Členové politbyra sice měli informace o špatné ekonomice Sovětského svazu, ale ty byly tak často měněny a falšovány. Gorbačov na stav špatné ekonomické situace reagoval poněkud ukvapenými změnami. Obyvatelům SSSR zaručil značnou svobodu a poskytoval jim více

⁴² VYKOUKAL, LITERA, TEJCHMAN, s. 524.

⁴³ V originále North Atlantic Treaty Organization.

⁴⁴ V originále Deutsche Demokratische Republik (DDR).

⁴⁵ V originále Bundesrepublik Deutschland.

⁴⁶ VYKOUKAL, LITERA, TEJCHMAN, s. 525.

informací, aby se mohla ekonomika nastartovat. Lidé však byli ovlivněni celkově špatnou situací, která v zemi nastala. Kvůli špatné ekonomice nezbývaly komunistům finance, aby se mohli postarat o špatnou životní úroveň svých obyvatel. Nedostávalo se prostředků na stavbu zdravotnických středisek nebo na rozvoj školství. Vláda se v podstatě nestarala o situaci špatného životního prostředí, která se zhoršovala na úkor výstavby průmyslových budov. Tato nepříjemná situace se pak projevila na zhoršení životní úrovně lidí, zdraví, ale i nízké délce života.⁴⁷

První linie těchto změn se nazývala *glasnost* neboli otevřenost. Druhá se nazývala *perestrojka*. Gorbačov odmítal Brežněvovský systém a chtěl se vrátit spíše k Leninovým kořenům. To se však nelíbilo konzervativnímu křídlu komunistické strany a v politbyru, se začala tvořit dvě křídla – reformní a konzervativní křídlo. Dalším Gorbačovým krokem byla úspěšná zahraniční politika, která měla zlepšit vztahy se západním světem.⁴⁸

Začátky ale nebyly snadné. V 80. letech došlo k poklesu cen ropy a zemního plynu, což výrazně Sovětský svaz oslabilo. Z vysokých cen mohl Sovětský svaz kupovat obilí, na které si následně musel půjčovat, a tím se zvyšoval jeho zahraniční dluh. Navíc státy Třetího světa, se kterými SSSR spolupracoval, neměly peníze na splácení vlastních dluhů a tím se začala sovětská ekonomika dostávat do potíží.⁴⁹

Dalším problémem, která zemi oslabovala, byla snaha zavést *glasnost*. Myšlenka demokratického sovětského obyvatelstva se nelíbila konzervativnímu křídlu, které s tímto nápadem nesouhlasilo, a Gorbačovi neprojevovali žádnou podporu. Ten se však rozhodl, že se změnami bude pokračovat a začal s obměnou politbyra, do kterého se dostali například i liberálnější šéfredaktoři sovětských novin. I přes změny ale stále nezískal ve vládě většinu, kterou by potřeboval a chtěl se uchýlit k tajnému hlasování. Tento krok byl přijímán s velkou nevolí, a tak se Gorbačov rozhodl, že musí podporu získat mezi

⁴⁷ PLOSS, Sidney, *The Roots of Perestroika. The Soviet Breakdown in Historical Context*, North Carolina 2010, s. 140–141.

⁴⁸ GIBBS, Joseph, *Gorbachev's Glasnost. The Soviet media in the First Phase of Perestroika*, Texas 1999, s. 14.

⁴⁹ PLOSS, s. 144.

obyvateli a svoje projevy začal přenášet v televizi.⁵⁰ Lidem sliboval návrat ke Leninovským kořenům a modernímu NEPu (Nová ekonomická ekonomika)⁵¹. Každý podnik měl sám sebe financovat a rozhodovat s kým bude uzavírat obchodní smlouvy. Tím mělo dojít k zániku plánované ekonomiky a zavedení reálných cen na trhu. Dalším krokem bylo zlepšení vztahů se západními státy a snížení nákladu na zbrojení, který zatěžoval státní rozpočet. Gorbačov se nebál jít dál ve svých změnách dál a kapitalismus již nebral jako něco špatného, „*ale jako životaschopný systém s dostatečnými vnitřními vývojovými rezervami a zdroji. Mírové soutěžení a spolupráce obou systémů se měla rozšířit, na rozdíl od dřívějších představ, i na oblast ideologie. Gorbačov přitom věřil, že zreformovaný sovětský systém prokáže svoji životaschopnost a přitažlivost.*“⁵²

⁵⁰ HEWETT, Ed A., WINSTON, Victor H., *Milestones in Glasnost and Perestrojka. Politics and People*, Washington 1991, s. 6.

⁵¹ V originále Novaja ekonomičeskaja politika.

⁵² VYKOUKAL, LITERA, TEJCHMAN, s. 656–657.

2. Vliv vnitřní politiky na zahraniční

Reaganovo prezidentské období nezačalo tak úplně úspěšně. Krátce po převzetí prezidentské funkce byl postřelen atentátníkem Johnem Hinckleym do oblasti hrudníku. Operace byla náročná a rekonvalescence trvala dlouho. I přes to se Reagan zajímal o domácí i zahraniční situaci aby se mohl po svém zotavení naplno vrátit ke svým povinnostem v prezidentské funkci.⁵³

Z počátku musel Reagan vyřešit ekonomickou situaci, která na začátku 80. let nebyla v dobrém stavu. Čísla vykazovala záporné výsledky a Reagan na to chtěl reagovat snížením daní a omezení rozpočtového deficitu. Jediný sektor, ve kterém chtěl navýšit rozpočet, byla armáda. Reagan ve svém předvolebním programu sliboval, že znovu vybuduje a obnoví silnou americkou obranou sílu. V plánovaném rozpočtu počítal s velmi vysokou částkou přesahující třicet dva miliard amerických dolarů. To se však nesetkalo s příznivou odezvou u ministrů, kteří chtěli finance investovat do sociálních programů. Rovněž se domnívali, že vysokým dotováním armády může dojít ke zvýšení deficitu rozpočtu.⁵⁴ Reagan však nehodlal ustoupit a na pomoc si pozval svého dlouholetého spolupracovníka Caspara Weinberga, který přijal funkci ministra v záležitostech obrany. Reagan s ním měl zkušenosti již za svého působení v Kalifornii a pojili je stejné názory na Sovětský svaz. Weinberg, který měl stejnou povahu, jako Reagan se často dostával do konfliktu s ministrem zahraničí Alexandrem Haigem, který byl ve svých názorech umírněnější. I přes odlišné názory si tyto dva muži dokázali zachovat vzájemný respekt.⁵⁵ Jiná situace nastala v Sovětském svazu, kde se jeho představitelé domnívali, že s ministrem Weinbergem budou dobře spolupracovat. Sověti však rychle pochopili, že s novým ministrem obrany začíná nová éra a spolupráce bude spíše obtížnější.⁵⁶

⁵³ O'SULLIVAN, John, *Prezident, papež a premiérka*, Praha 2007, s. 65.

⁵⁴ PETŘÍK, Lukáš, *Konzervativní revoluce Margaret Thatcherové a Ronalda Reagana*, Brno 2008, s. 184.

⁵⁵ SUCHÝ, Petr, *Reagan a říše zla*, Brno 2004, s. 49.

⁵⁶ MANN, James, *The End of the Cold War, The Rebellion of Ronald Reagan*, New York 2009, s. 14.

Rozpory, které nastaly v otázce rozpočtu, byly následně řešeny na schůzi v Bílém domě. Ministři a jejich poradci se snažili prezidentovi naznačit, že zvyšováním peněz na obranu může dojít ke snižování rozpočtu a státní pokladnu by to ještě více zatížilo. Prezident si diskutující vyslechl a pak před všemi vystoupil se svým stručným projevem: „*Podívejte se, já jsem prezident Spojených států a vrchní velitel ozbrojených sil, mou nejdůležitější zodpovědností je bezpečnost Spojených států[...] Nebudeme-li v bezpečí, nebudeme žádné sociální programy potřebovat. Tak se do nich tedy pustme.*“⁵⁷ Těmito slovy zakončil schůzi a vláda tak mlčky musela souhlasit s novým rozpočtem, který započal s nejrozsáhlejší změnou v americké armádě v období míru.⁵⁸

Všechny tyto kroky sledovali i na sovětském velvyslanectví ve Spojených státech. Sovětský vyslanec Anatolij Dobrynin jen nerad přihlížel tomu, jaké změny se začínají v Bílém domě odehrávat. Reagan věděl, že Sovětský svaz nemůže na zvýšení financování americké armády reagovat, protože musel čelit vlastní ekonomické krizi. Proto očekával, že Sovětský svaz bude ochoten přistoupit na odzbrojovací program, protože reálně nemohli Sověti se Spojenými státy v modernizaci armády soupeřit. Tímto chtěl upozornit na chyby svých předchůdců, kteří nechali Sovětský svaz budovat moderní armádu a zbraně a sami na tuto modernizaci nijak nezareagovali. Reaganův tajný vojenský program se měl nově zaměřit na válečnou strategii, plánování sil, zlepšení programů a zdrojů. Vypracovaný dokument obsahoval tajné cíle, které měly zabránit propuknutí války a ohrožení amerického národa. V programu byl zahrnutý i Sovětský svaz. Spojené státy se měly snažit „*povzbuzovat dlouhodobé politické a vojenské změny uvnitř sovětského impéria, které umožní vybudování bezpečnějšího a mírumilovnějšího světového řádu.*“⁵⁹

Reaganův nový plán se však nesešel s příznivým přijetím u odborníků na ekonomickou situaci v Sovětském svazu. Podle informací, které prezident získal, se ekonomická krize podepisovala i na státech Varšavské dohody a toho chtěl Reagan využít. Věděl, že Sověti vydávají velké finanční prostředky na

⁵⁷ SCHWEIZER, s. 148.

⁵⁸ Tamtéž, s. 148.

⁵⁹ SCHWEIZER, s. 150; MANN, s. 82.

financování armády a jejich výše ovlivňuje celý sovětský rozpočet. Proto si stál za svým názorem, že je v této době nutné zareagovat a zvýšit finanční částku určenou na armádu, protože sovětský svaz na to nemůže v podstatě obrátit zareagovat. A právě s tím nesouhlasili odborníci, kteří zastávali názor, že Sovětský svaz je stabilní stát a nová výstavba americké armády je nemůže ohrožovat. Silné měly být i státy z Varšavské dohody, kterých se bída také, a tím by se neměly chtít od Sovětského svazu distancovat. Reagan ale měl své informátory ze CIA (Ústřední zpravodajská služba)⁶⁰, kteří mu předávali tajné informace o situaci, která v Sovětském svazu nastala.⁶¹

Otázka, která však Reaganovi přidělávala starosti, byla diskuze o jaderném zbrojení. V této oblasti nebyl vidět znatelný postup ani modernizace. Všechny pokusy o financování jaderných raket, byly kongresem zamítnuty. Jadernému zbrojení nebylo nakloněno ani americké obyvatelstvo. V osmdesátých letech se ve Spojených státech šířil strach a obava z jaderné války. Docházelo i k častým stávkám a demonstracím. K té největší došlo v roce 1982 v Central Parku v New Yorku. Strach a panika z jaderné války se šířila po celých Spojených státech. Obavy z jaderné války měly i děti, které v rozhovorech mluvily o svém strachu z budoucnosti. Na středních školách se proti případné jaderné válce vybavili kyanidovými tabletkami, které chtěly v případě nouze použít. Celá situace byla medializovaná ve zprávách, reklamách a médiích. Všechny tyto události a negativní reakce obyvatelstva nepomáhaly Reaganovi v modernizaci jaderného zbrojení. Ani o dva roky později se situace nezlepšila a zmrazení jaderného zbrojení si přálo více jak 62 % obyvatel.⁶²

Situace kolem atomového zbrojení měla dopad i na rodinnou situaci. Reaganova dcera Patti Davisová byla členka Kalifornské iniciativy za jaderné zbrojení. Na její popud se Reagan sešel se dvěma odpůrci, kteří se jej snažili přesvědčit o tom, jaký dopad by měla jaderná válka. Reagan si odpůrce vyslechl, názor však na celou záležitost nezměnil. Jeho domněnka, že Sovětský svaz je v jaderném zbrojení dál než Spojené státy ho nenechala chladným.

⁶⁰ V originále Central Intelligence Agency.

⁶¹ SCHWEIZER, s. 152–153.

⁶² DIEHL, Sarah J, MOLTZ, James C., *Nuclear Weapons*, California 2002, s. 188.

Jeho dcera ho však stále chtěla přesvědčit o opaku. Domluvila mu schůzku s jednou lékařkou, pracující na dětském oddělení. Ta mu ukázala nemocné děti a ptala se, jakou cenu má záchrana jejich života, když za pár let mohou umřít kvůli jadernému útoku. Reagan však nadále věřil, že protijaderné organizace v USA jsou dotovány ze SSSR. V té době Reaganova dcera také spolupracovala s doktorem Jevgenijem Čazovem, který byl dříve osobním lékařem Brežněva. Díky němu mohla KGB sledovat dění v protijaderných organizacích.⁶³

I přes všechny slovní útoky, kterým Reagan musel čelit, pokračoval ve svém programu. Ministr zahraničí Haig následně vypracoval program tzv. Čtyř pilířů, kde popsal, jak mají Spojené státy obnovit svůj hospodářský a vojenský potenciál.⁶⁴ V budoucnu měly být oživeny aliance s přátelskými státy, pomoc státům, které nejsou tak průmyslově a hospodářsky vyspělé a na konec si vytvořit vztah k Sovětskému svazu. Sovětský svaz ale musel dodržet podmínku, že bude razit v mezinárodní i vnitřní politice umírněnější přístup než doposud.⁶⁵

Tyto body neměly představovat strategický postup, ale spíše ucelení cílů, díky kterým se mělo dojít k budování vztahů se Sovětským svazem. Nejvíce se tedy vláda měla zaměřit na řešení prvních třech bodů, aby mohla dojít ke konečnému a vítěznému konci.⁶⁶ Ke konci funkčního období v roce 1982 musel ministr zahraničí zastávat určité stanovisko. Jeho názor se upínal k tomu, že mezi Sovětským svazem a Spojenými státy bude i nadále pokračovat soupeření, i když vojenská hrozba bude na minimální úrovni. Další ministrův přístup naznačoval, že 80. léta budou pro Sovětský svaz přelomová, protože dojde ke generační obměně ve vládě, dalšímu hospodářskému úpadku, což povede k oslabení sovětského vlivu na světové scéně.⁶⁷

Vypracovaný program a pilíře se však nestaly oficiální politikou. Ministr Haig by musel pořádat konzultace a porady, ke kterým by přizval zástupce

⁶³ SCHWEIZER, s. 154–156.

⁶⁴ SUCHÝ, s. 51.

⁶⁵ GARTHOFF, Raymond, *The Great Transition. American–Soviet Relations and the End of the Cold War*, Washington D. C. 1987, s. 28.

⁶⁶ Foreign Affairs. In: Miller Center.[online], [cit. 2019-03-30]. Dostupné z <http://millercenter.org/president/reagan/foreign-affairs>.

⁶⁷ HAIG, Alexander M., *A Strategic Approach to American Foreign Policy*, Bulletin 1981, s.11–13.

z Národní obrany, poradce z ministerstva obrany, ale i představitele z Bílého domu. Ministr si byl vědom toho, že všichni zástupci mají na situaci jiný názor a každý by prosazoval svůj přístup, obzvláště ministr obrany Weinberg.⁶⁸

V roce 1981 probíhalo jednání o obranné politice, které se mělo týkat let 1984–1988. Na dokumentu spolupracovalo ministerstvo obrany a Rada pro národní bezpečnost a často se ve svých plánech názorově setkávali. První vypracovaný plán měl vybudovat armádu, která by byla schopná reagovat na možnou probíhající nukleární nebo konvenční války s východem. Spojené státy by ale měly být schopny reagovat i na možné použití jaderných zbraní ze strany Sovětského svazu. Další směrnicí, kterou se rada zabývala, bylo jednání o tom, že se nemusí nutně v případě sovětského útoku zaútočit na Sovětský svaz, ale oslabit ho v globálním měřítku. Rada chtěla prosadit vývoj nových zbraní. To by Sovětský svaz velice omezilo, protože by na nastalou situaci museli reagovat a také zvýšit investice do nových zbraní, což by zmenšilo objem investice do stávající obrany. Proto se na poradě jednotliví představitelé shodli, že by bylo vhodné přesunout zbraně do vesmírného prostoru. Dalším hlavním programem byla direktiva s názvem NSDD-32. Toto direktivu se zaměřilo na národní bezpečnost a na různé diplomatické cíle:

- 1. „Odstrašování Sovětského svazu a jeho spojenců od zahájení útoku proti USA a jejich aliančním partnerů či dalším významným zemím, potlačení útoku v případě selhání odstrašování*
- 2. Posílení amerického vlivu ve světě upevněním stávajících aliancí, zlepšením vztahů s dalšími zeměmi, podporou států stavějících se přátelsky k zájmům USA a také užitím různých diplomatických, politických a hospodářských prostředků*
- 3. Zadržování a zpětné zatlačování sovětského vlivu a vojenské přítomnosti ve světě, zvyšování nákladů, jež bude SSSR nucen investovat při své podpoře a využívání teroristických a subversivních sil*
- 4. Neutralizace sovětských snah o posílení vlivu prostřednictvím diplomacie, dodávek zbraní, hospodářského nátlaku a dalších prostředků (propagandy, dezinformačních kampaní)*

⁶⁸ GARTHOFF, s. 30.

5. *Působení na SSSR, aby omezil vojenské výdaje, zastavení jeho výbojů, oslabování spojeneckých vazeb donucením SSSR nést důsledky vlastních hospodářských nezdarů a podpora dlouhodobých liberalizačních a národnostně emancipačních tendencí v SSSR a v zemích jeho spojenců*
6. *Omezování sovětského vojenského potencialu posílením amerických sil, dosažením rovnocenných a verifikovatelných dohod o kontrole zbrojení a zamezováním vývozu vojensky významných technologií do SSSR*

*Zajištění amerického přístupu na zahraniční trhy, zabezpečení přístupu pro USA, spojence a přátelské státy k energetickým zdrojům a nerostným surovinám.*⁶⁹

I přes veškerou snahu poslanců ukončit jaderné zbrojení se jednalo v Pentagonu o novém plánu. Hlavním iniciátorem byl admirál John Poindexter. Jeho nápad spočíval v rozmístění strategického obranného systému. „*Poindexter shromáždil několik nejlepších strategických mozků z americké vojenské vědecké komunity, aby si popovídali o přesunu zdrojů od tradičního preferování jaderných zbraní. Ve skupině byli poradce Rady pro národní bezpečnost Bob Lenhart, generál Richard Boverly, Al Keel z Úřadu pro řízení a rozpočet, John Foster z technologické společnosti TRW a vědec a technik Richard DeLauer. Závěrem schůzky bylo, že technika od dob protibalistických raket natolik pokročila, že stojí za to prozkoumat ideu nějaké strategické obrany.*“⁷⁰ Spojené státy měly změnit svůj přístup ze vzájemného zničení na obrannou strategii. Rada na základě schůzí sepsala program a byla připravena ho představit prezidentovi.⁷¹

Schůzka prezidenta a zástupců rady se konala v prosinci roku 1982. Reagan si plán vyslechl, avšak nové informace mu nepřinášel. O tom, že Spojené státy neměly v podstatě žádnou ochranu, a jsou tedy případně snadným terčem pro možný jaderný útok, věděl a s plánem souhlasil. I přes to někteří poradci s tímto plánem nesouhlasili, protože nevěděli, jakou reakci to vyvolá v Evropě. Reagan se jako vždy rozhodoval podle svého úsudku a nový program oznámil v roce 1983 ve svém projevu: „*Nebylo by lepší zachránit*

⁶⁹ SUCHÝ, s. 85–86; Direktiva NSDD-32 [online], [cit. 2019-03-30]. Dostupné z <https://fas.org/irp/offdocs/nsdd/nsdd-32.pdf>.

⁷⁰ SCHWEIZER, s. 157.

⁷¹ MANN, S.46–47.

životy, než se mstít za jejich zmaření? Nedokážeme demonstrovat své mírové záměry tím, že uplatníme všechny své schopnosti a veškerou svou vynalézavost k dosažení skutečně trvalé stability?... Chci se s vámi podělit o vizi, která nabízí naději. Zahájíme program k odražení strašné hrozby sovětských raket opatřeními, jež jsou obranná [...] Současná technologie je na tak vyspělé úrovni, že má smysl začít s takovými snahám i[...] které nám poskytnou prostředky, jenž, udělají z atomových zbraní neškodné a zbytné věci.⁷²

Tímto programem si Reagan navíc získal na svoji stranu i americké obyvatelstvo, kterému vyhověl a odstoupil od jaderného zbrojení. To se nedalo říct o sovětské vládě, která byla novým programem zaskočena. Pokud by se plán zrealizoval, znamenalo by to převzetí americké světové nadvlády. Sovětský svaz na danou situaci musel okamžitě zareagovat a zahájil propagandistickou kampaň, aby americký plán zničil. V *New York Times* vyšel dopis, který sepsali sovětsští vědci a snažili se obranný plán odsoudit. K tomuto dopisu se přidávali i ostatní vědci. V Moskvě sestavili zvláštní tým, který vedl fyzik Jevgenij Velichov, aby zanalyzovali obranný systém SDI (Strategická obranná iniciativa)⁷³ a jestli může být opravdu reálný. I přes veškerou snahu program napadnout kritiky v USA, se jim nepodařilo přijít s konkrétními závěry. Podle jejich analýz by trvalo dlouhou dobu, než by se systém vybudoval. Po dokončení systému by sice obranná iniciativa mohla některé sovětské zbraně zničit, nedalo se to však říct o sovětských raketách. Dalším problémem bylo, že Američané by sice nebyli schopni odrazit první útok, ale mohli by se na jeho základě připravit na další. Reagan všechny tyto sovětské domněnky sledoval a čekal na reakci SSSR. Podle ředitele CIA Williama Caseyho, který vypracoval tajnou studii, se Sovětský svaz mohl pokusit technologickému pokroku vyrovnat nebo se ho snažit obejít. Problém byl v tom, že v těchto „hvězdných válkách“ neměl SSSR dostatečný peněžní fond, aby Spojeným státům mohl konkurovat.⁷⁴

⁷² SCHWEIZER, s. 159.; Tamtéž, s. 158.

⁷³ V originále Strategic Defense Initiative.

⁷⁴ HEY, Nigel, *The Star Wars Enigma. Behind the Scenes of the Cold War Race for Missile Defense*, Washington 2004, s. 74.

V roce 1983 byl zvolen nový ministr zahraničí George Shultz. Ten velmi brzy po svém nástupu vypracoval novou zahraničněpolitickou koncepci, která se měla vztahovat k Sovětskému svazu. Jmenovala se „Čtyřbodová agenda George Shultze“ a svými názory si ihned získal respekt a stal se vlivným členem kabinetu. Ministrova agenda se stávala základním pilířem mezi USA a SSSR. Na jednání se nejčastěji probírala témata jako lidská práva, kontrola zbrojení nebo bilaterální vztahy a také otázky obchodu.⁷⁵

2.1. Vojenské programy

Nový plán SDI měl sloužit, jak už bylo zmíněno pouze pro obranu země, a ne pro účely, které by sloužily k hromadnému ničení. Strategická obranná iniciativa se měla zaměřovat na: *„Vyhledávání a sledování atakujících raket a hlavic (senzory), zničení nepřátelských útočících střel a hlavic (destruktivní prostředky), velení a kontrole a zajištění vysoké životaschopnosti a odolnosti. Všechny technologie v rámci SDI měly mít potenciální útočící střely či hlavice v každé ze čtyř fází letu (vzestupné vzestupné, střední a terminální).“*⁷⁶

I přesto, že byly určité body ujednané, v některých záležitostech zůstaly v plánu nejasnosti. Nebylo zřejmé, kdy přesně program bude zrealizován a jestli se bude jednat o obranný systém amerických obranných systému nebo zda to bude sloužit k obraně celých Spojených států a jeho obyvatel. Proto byl rozplánován program, který si skládal ze čtyř variant. První z nich se týkala celkové ochrany Spojených států a za jistých podmínek by část ochrany byla nabídnuta i Sovětskému svazu, čímž by se zamezilo uplatňování strategie vzájemného zaručeného zničení. Mohla se tím naplnit i idea Ronalda Reagana o jaderných zbraních, díky které by ztratily na důležitosti. Druhá varianta obsahovala to samé, ale s rozdílem, že systém neposkytnou Sovětskému svazu a tím by získali strategickou převahu. Do třetí varianty byly zahrnuty odvetné raketové síly, které by systém měl chránit, a to by posílilo odstrašovací systém. Poslední varianta byla kombinací ochrany populace a strategie. Spojením těchto dvou bodů by došlo k novému obrannému systému, který by zaručoval přežití amerického obyvatelstva.⁷⁷

⁷⁵ SKINNER, Kiron K., *Turning Points in Ending the Cold War*, Stanford 2013, s. 151.

⁷⁶ SUCHÝ, s. 98.

⁷⁷ Tamtéž, s. 101–102.

Komise se tedy rozhodla, že pro Spojené státy bude nejlepší vypracovat čtvrtou variantu. Nejdříve se měl zpracovat plán na ochranu amerických raket a pak ho rozšířit na americké obyvatelstvo. Zároveň chtěli američtí politici program nabídnout i Sovětskému svazu. V případě, že by Sověti plán odmítli, museli by odstoupit od strategie úplného zničení. Pokud by ani s tímto nesouhlasili, znamenalo by to, že Sovětský svaz bude do budoucna vojensky oslaben a že nejsou schopni ukázat svoji pomocí raketového útoku.⁷⁸

I když členové týmu již měli jasnou představu o plánu SDI, ve Spojených státech se objevila kritika. Vědci si nebyli jisti, zda by obranný systém uspěl v reálných podmínkách. Nejvíce se obávali toho, že systém nebude fungovat z důvodu fyzikálních zákonů a že nebude dostatek výrobního materiálu. Další část vědců plán zpochybňovala z důvodu umístění více než tisíce satelitů ve vesmíru a že by tyto satelity byly velice těžké. Asi nejpropracovanější analýza byla zpracována OTOu (Úřadem vyhodnocování technologií při Kongresu)⁷⁹. Úřad argumentoval tím, že Sovětský svaz může navýšit střely a Spojené státy na to budou muset zareagovat navýšením obranných hlavic. Další problém by nastal, pokud by Sovětský svaz navýšil počet svých nosičů a hlavic, takže by na to Spojené státy musely znovu zareagovat. Úřad nakonec zpochybnil i ochranu amerického obyvatelstva, které nebylo možné před sovětským útokem zachránit. Další vypracovaná studie pochází z roku 1987 a byla vypracována APS (Americkou fyzikální společností)⁸⁰. APS se na rozdíl od minulých studií věnovala pouze zbraním, které byly určeny k obraně. Komise se shodla na to, že SDI je program, který by se měl vypracovávat po dobu deseti a více let, aby byla šance propracovat možnost účinnosti zbraní.⁸¹

Další skupina odpůrců se nacházela v administrativní části demokratického tábora. Tato skupina odmítala SDI a zároveň se obávala, že by došlo k zániku ABM. Dohoda ABM byla podle nich klíčová a nemělo by se od ní ustupovat. Argumentovali tím, že by Sovětský svaz mohl díky SDI cítit možné ohrožení ze strany Spojených států, a to donutí Sovětský svaz učinit

⁷⁸ SLATER, Jerome, GOLDFISCHER, David, *Can SDI Provide a Defense?* In: *Political science Quarterly* 5, 1986, s. 839–840.

⁷⁹ V originále Office of Technology Assessment.

⁸⁰ V originále American Physical Society.

⁸¹ REISS, Edward, *The Strategic Defense Initiative*, Cambridge 1992, s. 57–59.

protiopatření. Toto tvrzení však bylo v rozporu s tím, že program SDI byl teprve v začátcích a byl velice zranitelný.⁸²

Co však Spojené státy nebraly v potaz, byl obranný systém Sovětského svazu. Sověti si na rozdíl od Američanů ponechali jeden antibalistický program, a navíc měli svoji obrannou soustavu již dříve, než s tímto plánem přišel Reagan. Sověti obranné radary umístili na Sibiři o několik let dříve než. Radary měly Sovětský svaz upozorňovat na blížící se nepřátelské hlavice, aby je mohl jejich obranné radary eliminovat.⁸³

Dalším obavám, kterým musel Reagan, a jeho tým čelit byly političtí spojenci. V západní Evropě byl tento koncept brán s rezervou. Představitelé států se báli, že nebudou schopni zareagovat na obranný systém a že to povede k většímu izolacionalismu Spojených států. K uklidnění situaci přispělo setkání Ronalda Reagan a britské premiérky Margaret Thatcherové v prosinci 1984. Schůzka mezi oběma představiteli dospěla do vypracování čtyřbodového konsensu, ve kterém bylo ustanoveno, že:

- „1. SDI bude výzkumným programem a žádné rozhodnutí o jejím rozmístění nebude učiněno bez pokusu projednat tuto záležitost se SSSR*
- 2. bude probíhat v souladu s dohodou o ABM a ve snaze zachovat strategickou paritu, ne získat převahu*
- 3. budou pokračovat snahy dojednat se Sovětskými představiteli snížení počtu jaderných zbraní*
- 4. účelem SDI bude posílení, nikoli nahrazení odstrašování.“⁸⁴*

I přes veškerou kritiku se Reaganovi podařilo původní plán SDI dodržet a program v budoucnu rozvíjet tak, aby byl v souladu s tím, na čem se shodl s britskou premiérkou Margaret Thatcherovou. Obranný systém byl dlouhodobý plán, se kterým mohl Reagan silně argumentovat při summitech s Gorbačovem v druhé polovině osmdesátých let, kdy debatovali o odzbrojování.⁸⁵

⁸² SUCHÝ, s. 102.

⁸³ REAGAN, Ronald, *Public Papers of the President of the United States*, Washington 1987, s.332.

⁸⁴ HUGHES, Robert C., *Sdi. A View from Europe*, Pennsylvania 1995, s. 161.; Direktiva NSDD-172: Direktiva NSDD-172: Národní direktiva představující strategickou obrannou defenzivu, [online] [cit. 2019-03-03]. Dostupné z <https://www.hsdl.org/?abstract&did=463050>.

⁸⁵ HUGHES, s. 115.

Po debatách o programu SDI se Reaganova pozornost obrátila na řešení problému kvůli rozmisťování balistických raket středního doletu Pershing II. Sovětský svaz podle smlouvy z roku 1979 musel stáhnout své rakety SS-20 na základě počtu amerických raket. Předtím než ale byla tato smlouva uzavřena, rozmístil Sovětský svaz po Evropě rakety středního doletu, i když Američané v té době své rakety stahovali. Počet raket, které byly rozmístěny, překročil tisícovou hranici a sovětský svaz díky nim mohl vytvářet na Západoevropské státy tlak. Proto bylo důležité rozmístit americké rakety Pershing II, aby mohli adekvátně odpovědět na sovětský útok.⁸⁶

První jednání mezi Spojenými státy a Sovětským svazem týkající se rozmisťování raket proběhlo v Ženevě v listopadu roku 1981. Reagan prosazoval tzv. nulovou variantu, která spočívala v tom, že Spojené státy stáhnou svoje rakety za předpokladu, že Sověti stáhnou z východního bloku jejich rakety. Proti tomu se postavil ministr zahraničí Alexandr Haig, který tvrdil, že plán je neuskutečnitelný, už jenom kvůli tomu, že Spojené státy zatím rakety nerozmístily. Navíc se domníval, že by to evropské západní státy mohly pochopit jako neochotu USA je ochránit před sovětskou hrozbou. Jiný názor zastával ministr obrany Weinberg, který nulovou variantu podporoval a přesvědčoval Reagan, ať ve svém odhodlání vytrvá.⁸⁷

Nulová varianta se nelíbila ani sovětským zástupcům, kteří to vnímali jako oslabení svých pozic. Smlouva se vztahovala pouze na rozmístění raket na zemi, ale na ponorkách a letadlech mohly hlavice zůstat. Francie a Velká Británie nechtěly přistoupit na nulovou variantu, protože argumentovaly faktem, že jejich umístění jaderných hlavic na ponorkách je jejich vlastní obrana před Sovětským svazem. Sovětské vedení tak přišlo s vlastním návrhem. Brežněv navrhoval snížení počtu sovětských raket s tím, že by se zapojilo i NATO, reprezentované především Spojenými státy, Francií a Velkou Británií. Do roku 1985 se měl arsenál snížit o jednu třetinu a do roku 1990 až o dvě třetiny. To bylo Reaganem odmítnuto. Brežněv pohrozil, že pokud na to nepřistoupí, rozmístí své rakety v evropské části Sovětského svazu. To zase odmítnul

⁸⁶ DRELL, Sidney D., FARLEY, Philip J., HOLLOWAY, David, *The Reagan Strategic Defense Initiative. A Technical, Political, and Arms Control Assessment*, Stanford 1984, s. 62.

⁸⁷ ANDERSON, Martin, ANDRESON, Annelise, *The Reagan Secret War*, New York 2009, s. 229–230.

Reaganův kabinet, který to považoval za přímé ohrožení západoevropských států. S dalším návrhem přišel generální tajemník KSSS Jurij Andropov, který byl ochoten snížit počet raket na úroveň Francie a Velké Británie. Tento návrh byl odmítnut ze strany zmíněných států, ale i ze strany Spojených států. Obávali se, že i přes snížení raket by se zachovala sovětská převaha.⁸⁸

Poslední pokus o dohodu zazněl v roce 1983. Američtí zástupci navrhli, že do návrhu zahrnou i otázku letadel, která mají střední dolet, tak aby to neohrozilo NATO. Andropov však pohrozil, že pokud Američané budou stále neústupní, rozmístí své hlavice v Československu a NDR. Navrhl totiž protistraně, že sníží o polovinu počet raket, pokud NATO nebude podporovat rozmístění amerických zbraní v západní Evropě. Ani tento plán se neseťkal s úspěchem, a tak v roce 1983 začali Američané rozmisťovat své rakety v západní Evropě.⁸⁹

Další probíhající jednání se týkalo otázky snížení strategických zbraní (START): *„Jednání měla mít dvě fáze. V první by se obě strany zabývaly otázkou balistických střel, ve druhé střelami s plochou dráhou letu a strategickými bombardéry. V úmyslu administrativy bylo ve druhé fázi rovněž dosáhnout redukce celkové užitečné hmotnosti střel na stejnou úroveň, dalšího snížení počtu raket i jaderných hlavíc.“*⁹⁰ Opět se vynořily mezi oběma ministerstvy neshody, ale Reagan jejich návrhy nakonec zčásti přijal. Ministerstvo zahraničí navrhovalo, že Spojené státy a Sovětský svaz mají společně snížit jaderné hlavice o jednu třetinu. To znamenalo, že každý stát bude mít přibližně pět tisíc hlavíc. Další krok bylo snížení throw-weight (úderná síla) na počet, kterým disponovaly Spojené státy. Navíc obě země měly mít pouze osm set padesát odpalovaných střel, které by mohly být odpalovány ze země i z ponorek. Brežněv tento návrh odmítnul. Na rozdíl od Spojených států měli Sověti většinu svých střel umístěné na zemi a museli by jich velké množství přenést na ponorky. Jako další nevýhodu pro SSSR Brežněv vnímal, že v počtu zbraní throw-weight jsou na tom lépe než Spojené státy. Dále argumentoval tím, že Spojené státy mají větší válečnou převahu a Sovětský

⁸⁸ SMITH, Steven K, WERTMAN, Douglas A., *US-West European Reactions During the Reagan Years. The Perspective of West European Publics*, New York 1992, s. 126.

⁸⁹ Tamtéž, s. 127.

⁹⁰ SUCHÝ, s. 128.

svaz by toto snižování počtů ještě více poškodilo. Nebral však v potaz, že ze strany Spojených států to byla reakce na masivní zbrojení ze 70. let.⁹¹

Další plán, který byl na konferenci v Ženevě vytvořen, bylo direktivu NSDD-44, ve které bylo uvedeno, že obě země měly mít stejný počet těžkých a středních balistických raket. Jejich počet nesměl překročit dvě stě deset kusů z celkových osmi set padesáti rozmístěných balistických raket. Dalším bodem bylo snížení sovětských raket z osmi set padesáti na sto deset. Nakonec američtí zástupci zakázali vývoj, testování, znovu nabíjení zbraní a obě země měly mít přesný počet nerozmístěných balistických raket. Poslední bod nakazoval zničení přebytečných zbraní.⁹²

Sovětský svaz opět nechtěl přistoupit na americké návrhy a přišel se svým vlastním programem, který ale nesnižoval počet balistických zbraní. Chtěl zachovat podstatu smlouvy SALT II, od které se Reagan chtěl oprostít. *„Základ sovětských návrhů tvořila právě úprava limitů SALT II. V ní stanovený počet nosičů měl být snížen z 2250 na 1800. Návrhy rovněž zahrnovaly provedení dalších redukcí v rámci jednotlivých podlimitů: maximální povolený úhrnný počet rozmístěných interkontinentálních raket schopných nést více jaderných a bombardérů nesoucích střely s plochou dráhou letu s dlouhým doletem měl být snížen z 1320 na 1200, limit všech mezikontinentálních střel z 1200 na 1080 a počet ze země odpalovaných střel s plochou dráhou letu s doletem nad 600 kilometrů.“*⁹³

Sovětskému svazu by podle návrhu zůstal stejný počet raket a mohl by nadále pokračovat ve svém zbrojení. Mírnější plán byl, že by velmoci přestaly produkovat jaderné zbraně. To by znamenalo, že Spojené státy by nemohly rozmístit své nové rakety a ukončit i vývoj na nových zbraních. To by platilo i pro Sovětský svaz, a tak by sovětští zástupci nemuseli v budoucnu přistoupit na snižování počtu zbraní. Debaty, tak ustrnuly na mrtvém bodě a sovětští zástupci

⁹¹ MAHAN, Erin R., HOWARD, Adam M., *Foreign Relations of the United States 1969–1976: Salt II, 1972–1980*, Washington 2013, s. 436.

⁹² Direktiva NSDD-44: Národní tajná direktiva. Záznam ze schůzky v Ženevě, [online], [2019-03-30]. Dostupné z: <https://www.hsdl.org/?abstract&did=462990>

⁹³ SUCHÝ, s. 134.; Tamtéž, s. 134.

neměli ani chuť v jednání pokračovat a konference tak skončila v neprospěch Sovětského svazu, který tím ztratil na prestiži.⁹⁴

Jednání o snížení zbraní mělo být navázáno na jednání z roku 1973, které dopadlo neúspěšně. Jednání začalo v roce 1982 a mělo dojít k rovnováze vojenských sil ze strany NATO a Varšavské smlouvy. Obě strany měly snížit počet pozemních sil na sedm set tisíc a společně s leteckými silami nesmí překročit přes devět set tisíc. I tato jednání skončila v roce 1982 neúspěchem.⁹⁵

2.2 Podpora odporu v SSSR

Sovětský svaz se na počátku osmdesátých let nacházel v obtížné situaci, jeho představitelé museli čelit silnému protihráči a nátlaku ze strany prezidenta Reagan. Rovněž se znovu vynořily problémy v satelitech, například v Polsku, kde na začátku osmdesátých let došlo ke zvýšení cen potravin a polští dělníci na to reagovali stávkami. První demonstrace se odehrávaly v polském přístavu Gdaňsk a byly vedeny Lechem Walesou. Z těchto demonstrantů se vytvořil první svobodný odbor, který nesl název Solidarita. Demonstranti sepsali svůj program, ve kterém požadovali lepší pracovní podmínky a zlepšení občanských práv. Brežněv na to odpověděl vysláním sovětských jednotek do gdaňského přístavu, aby zastrašily obyvatele.⁹⁶

Místo uklidnění situace nastalo ale něco neočekávaného. Demonstranti se sešli na poradě a požadovali svobodné volby a vydali vyhlášku, ve které zvali ostatní obyvatelé zemí sovětského bloku, aby se k nim přidali. To ale vyvolalo obavy v zemích Sovětského svazu, od kterých požadovali rychlé jednání a ukončení stávkové situace. Polská Solidarita totiž rychle získala sympatie disidentů ve spřátelených zemích.⁹⁷

Dění kolem Polska sledoval i Ronald Reagan. Informace mu podával agent, který pracoval jako polský vojenský důstojník. Jmenoval se Ryszard Kuklinský a jeho krycí jméno bylo Daniel. Důstojník Kuklinský podával CIA informace ohledně Varšavské smlouvy, jednalo se především o válečné plány,

⁹⁴ SUCHÝ, s. 135.

⁹⁵ SHULTZ, George P, *Turmoil and Triumph. Diplomacy, Power, and the Victory of the American Deal*, New York 2010, s. 592.

⁹⁶ MACEACHIN, Douglas J., *U. S. Intelligence and the Confrontation in Poland 1980–1981*, Pennsylvania 2002, s. 93–94.

⁹⁷ Tamtéž, s. 97.

vojenské mapy, ale i vojenská cvičení. Když došlo ke vzniku Solidarity, doufal, že se Spojené státy neobrátní k Polsku zády, jako po Druhé světové válce. Reagan však slíbil, že Polsku pomůže a bude podporovat i nově vzniklé hnutí.

98

Dalším impulsem pro Reagana bylo zatčení členů Solidarity. Obával se, že by to mohlo zamezit snahy ostatních členů v pokračování boji za svobodné volby a do svého deníku si poznamenal: *„Zaujal jsem stanovisko, že je to možná poslední šance, kterou v životě máme, abychom se dožili nějaké změny sovětské imperiální koloniální politiky vůči východní Evropě. Měli bychom zaujmout pevný postoj a říci jim, že dokud nebude v Polsku odvoláno stanné právo, nebudou propuštěni vládou, nařídíme ochrannou lhůtu na veškerý obchod a spojení přes polské a sovětské hranice. A měli bychom říci našim spojencům v NATO a ostatním, aby se k nám v těchto sankcích připojili, jinak bychom totiž riskovali svou rozdrobenost.“*⁹⁹

I přes toto prohlášení zůstal Reagan ve svém boji sám. Francie a Velká Británie naznačily, že se nijak výrazně nepokusí polským protestujícím pomoci. I reakce ostatních spojenců nenaznačovaly nějakou výraznější pomoc. Reagan tedy začal sám jednat a uvalil na Polsko a Sovětský svaz embargo. Polsko tak najednou muselo platit vysoké clo při vývozu zboží do Spojených států, a navíc prosazoval, aby si polská vláda nemohla snadno půjčit finance v západních zemích. Polská finanční závislost na USA a SRN byla již delší dobu zřejmá a země u nich měla dluh ve výši dvacet sedm miliard dolarů a bez vývozu se začala polská ekonomika hroutit. Sovětský svaz byl tímto také postihnut, a to z toho důvodu, že Spojené státy přestaly dovážet do Sovětského svazu vybavení potřebné k rafinaci ropy a těžbě zemního plynu. Kroky, které Reagan učinil se, ale nesetkaly s pochopením ve světě a bylo zřejmé, že jen prosazováním svého vlivu ve finančních záležitostech nejde ke vzniku svobodného Polska a současně riskoval otevřený konflikt se SSSR.¹⁰⁰

⁹⁸ SETH, Jones G., *A Covert Action. Reagan, the CIA, and the Cold War Struggle in Poland*, New York 2018, s. 150–151.

⁹⁹ SCHWEIZER, s. 177.

¹⁰⁰ RACHWALD, Arthur R., *In Search of Poland. The Superpowers' Response to Solidarity 1980–1989*, California 1990, s. 71.

Sovětský svaz byl rád za negativní reakci, kterou západní svět poskytoval Ronaldu Reaganovi a cítil v tom jistou oporu. Sověti se domnívali, že Reagan brzo embargo stáhne, protože americké výrobky potřebné k ropě a zemnímu plynu by se jim hodily k vlastním potřebám. Měli v plánu postavit plynovod, který by vedl ze sibiřského poloostrova Jamal až do Západního Německa. Stavba měla být dlouhá kolem 4000 kilometrů a k jeho výstavbě potřebovali americké přístroje, které sami neměli. Pokud by došlo k vlastní výrobě, celá výstavba by se značně zdržela a prodražila, což si Sověti nemohli dovolit. Navíc do toho byly zapojeny i západní státy Evropy, které ve vybudování plynovodu viděly příležitost získat pracovní nabídky a taky se chtěly podílet na dovozu turbín do Sovětského svazu, a to i za cenu, že poruší sankce uvalené Reagan. Reagan na to odpověděl nařízením, že se na výrobě plynovodu nesmí podílet žádné firmy, které mají americkou licenci a pokud to poruší, bude jim odepřen přístup na americký trh. Na to reagovala Velká Británie a Francie, že jeho nařízením nemusí vyhovět.¹⁰¹

Nakonec se obě strany domluvily díky mladému bankéři Rogeru Robinsonovi, který získal místo u štábu Rady pro národní bezpečnost. Jeho plán spočíval v tom, že: *„Výměnou za ukončení sankcí na vybavení plynovodu Evropané uznali, že není v jejich zájmu subvencovat Moskvu. Byl to překvapivý ústupek té části Evropanů, která pokračovala v obchodování a poskytování půjček sovětskému bloku i po invazi do Afghánistánu. Konkrétně spojenci souhlasili s tím, že nepodepíší ani neschválí žádné nové smlouvy na koupi sovětského plynu, dokud to neprojednají s Washingtonem. To posílilo účinnost kontroly dovozu vyspělých technologií do SSSR a týkalo se to i onoho kritického zařízení pro ropu a plyn.“*¹⁰² Celý plán na výstavbu plynovodu se ale nepodařilo zakázat, ale alespoň na zhruba rok pozastavit. Sovětský svaz na toto zdržení musel zareagovat a polovinu výstavby zkrátit, přičemž jedna větev plynovodu zůstala nedokončena. Navíc soudržnost půjček od západu, podkopávala sovětskou ekonomiku.¹⁰³

¹⁰¹ JUNKER, Detlef, *The United States and Germany in the Era of the Cold War 1945–1990*, Washington 2004, s. 197.

¹⁰² 183.

¹⁰³ EDWARD, Lee, *The Conservative Revolution. The Movement that Remade America*, New York 1999, s. 245.

Reagan hledal spojence, který by mu pomohl vyřešit problémy v Polsku a našel ho v nejméně očekávané osobě. Jednalo se o papeže polského původu Jana Pavla II., který byl proti komunismu v Polsku a podporoval Solidaritu. Reagan za papežem vyslal svého velvyslance Dicka Walthrese. Ten při setkání s papežem nastínil vizi, kterou by si Spojené státy pro Polsko představovaly a která byla shodná s názory Jana Pavla II.¹⁰⁴

K samotné schůzce mezi Reaganem a papežem Janem Pavlem II. došlo 7. června 1982, když americký prezident vykonával desetidenní návštěvu v západní Evropě. Oba muži se setkali v Římě a slíbili si zde vzájemnou pomoc při řešení situace v Polsku. Po setkání s papežem následovala další důležitá schůzka, a to s britskou premiérkou Margaret Thatcherovou. Ve Velké Británii nastínil americký prezident ve svém projevu nový plán, který zněl takto: *„Po celém světě dnes demokratická revoluce sbírá nové síly [...] Také v komunistickém světě proráží znovu a znovu na povrch instinktivní lidská touha po svobodě a sebeurčení...optimismus je na místě, neboť demokracie den co den prokazuje, že to rozhodně není žádná křehká květinka. Režimy zasazené totalitarismem od Štětína na Baltu až po Varnu u Černého moře měly více než třicet let na to, aby si získaly legitimitu. Avšak žádný z nich – ani jediný – se zatím neodvážil podstoupit riziko svobodných voleb. Režimy, které sedí na bajonetech, postrádající schopnost zapustit kořeny.“*¹⁰⁵ Tato řeč tak představila nový program, který se jmenoval „projekt demokracie“. Jeho iniciátoři měli podporovat demokracii, svobodu tisku, odbory na vysokých školách a politické strany.¹⁰⁶

Po návratu z Evropy Reagan naplno rozjel svoji křížovou výpravu za svobodu a svolal schůzi, na které se sešli ministři, ale i ředitel CIA William J. Casey. Rada se shodla, že hlavním projektantem programu bude USIA (Informační agentura Spojených států)¹⁰⁷. Ta měla kontakty na disidentské skupiny ve východní Evropě, ale i například na rádiovou stanici Hlas Ameriky, který se dal naladit v Sovětském svazu. Do čela NEDu (Národní nadace pro

¹⁰⁴ WELCH, Kemp A., *Poland under Communism. A Cold War History*, New York 2008, s. 203.

¹⁰⁵ 195.

¹⁰⁶ KENGOR, Paul, *A Pope and a President. John Paul II, Ronald Reagan, and the Extraordinary Untold Story of the 20th Century*, New York 2017, s. 330.

¹⁰⁷ V originále United States Information Agency.

demokracii)¹⁰⁸ byl jmenován Carl Gershman. Ihned po svém vzniku se nadace dala do práce a začala pracovat na záchraně Solidarity v Polsku. Členové Solidarity byli zatýkáni a Gershman chtěl vytvořit lepší komunikaci mezi polskými aktivisty. Těm již pomáhaly katolické spolky, ale ani organizace CIA a NED nechtěly zůstat pozadu a za cíl si stanovily udržení polského hnutí a obě organizace posílaly finance určené k podpoře rodin zatknutých politických vězňů. Reagan se snažil podporovat i ilegální tiskoviny, a proto nechal do Polska pašovat přes tajné organizace různé tiskařské přístroje na vydávání knih.¹⁰⁹

2.3 Soupeření ve sférách vlivu

Po druhé světové válce se Spojeným státům nedařilo oproti Sovětskému svazu udržet vliv ve státech třetího světa. Většina snah amerických prezidentů při zachování demokratického vlivu byla poražena a moci se převážně ujali komunisticky ladění politici. Tím došlo k tomu, že vlády USA začaly stagnovat a neučinily další kroky k tomu, aby v těchto ohrožených zemích odvrátily sovětskou vládu. Až během Reaganova volebního období se tato myšlenka stala opět reálnou a k provádění plánu na podporu států třetích zemí byl pověřen ředitel CIA Bill Casey. Tento muž měl zkušenosti z druhé světové války, kdy se zúčastnil tajného plánu proti nacistům a později proti komunismu. Z jeho zkušeností se domníval, že je možné porazit Sovětský svaz a to díky povstalcům, proti kterým Sověti neuměli bojovat. Vojáci tyto malé skupiny chtěli většinou bez milosti zabít, ale k jejich dopadení neměli žádný taktický plán a toho chtěl Casey využít.¹¹⁰

Po invazi sovětské armády do Afghánistánu se vytvořila skupina povstalců, které chtěla Sověty porazit. Jejich vybavení bylo ovšem zaostalé a v boji by nezískali rozhodující převahu. Casey se rozhodl, že povstalce podpoří a vybaví je lepšími zbraněmi. Aby mohl na předávání zbraní dohlížet, odcestoval do Afghánistánu, kde se sešel i se saudským králem Fahdem bin Abd al-Azízem. Saudská Arábie povstalce totiž rovněž podporovala a Casey,

¹⁰⁸ V originále National Endowment for Democracy.

¹⁰⁹ PEE, Robert, SCHMIDLI, William Michael, *The Reagan Administration, the Cold War, and the Transition to Democracy Promotion*, New York 2018, s. 123.

¹¹⁰ SETH, s. 259.

tak našel nového spojence, od kterého si půjčoval peníze na vedení války. Jeho další cesta směřovala do Číny, která podporovala afghánské povstalce a posílala jim sovětské zbraně. Casey se s čínskými představiteli dohodl, že jim budou posílat více zbraní a aby otevřeli novou dálnici, která vedla z Pekingu až do Pákistánu, aby se urychlil převoz zbraní. Další věc, ve které viděl nedostatky v protisovětském odboji, byla zpravodajská služba mezi povstalcí, která nevěděla v podstatě nic o sovětských plánech. Casey tedy využil amerických tajných satelitů, které viděly pozice sovětské armády, a tyto informace povstalcům předával.¹¹¹

Po asijském kontinentu se Reagan zaměřil na další kontinent. Už před převzetím prezidentské funkce byl Reagan varován, že v Nicaragui roste marxistická opozice, která je podporována Sovětským svazem a Kubou. Netrvalo dlouho a komunisté se zde ujali vlády. Reagan musel rychle zakročit a začal posílat zbraně malé povstalecké armádě tvořené emigranty. Později byl schválen program na podporu povstalců, která Spojené státy nakonec stála 19 miliónů dolarů. Dalším bodem, který Reagan učinil, byl ten, že blízko Sovětského svazu a Kubu rozmístil americkou armádu, která měla ukázat jejich sílu. Armáda zde měla cvičení a nacvičovala i rozsáhlé výsadkové operace. Tento program však vyvolal odpor hlavně v Kongresu, který se domníval, že tyto vojenské manévry měly být odsouhlaseny nejdřív u nich a pak až Reaganem. Proti byla i americká veřejnost, která se obávala, že prezident se připravuje na válku.¹¹²

I přes kritiku Reagan nepřestal povstalce podporovat. V Nicaragui se komunistický prezident Daniel Ortega začínal bát o svou novou pozici. Měl strach, že Američané začnou proti němu vést válku a tyto obavy začínal mít i kubánský vůdce Fidel Castro. Proto vyslal svého bratra Raúla do Moskvy, aby zde nastínil jeho obavy. Brežněv si Castra vyslechl, ale odmítnul mu pomoci s tím, že je Kuba daleko a že by je Američané porazili. Tato zpráva otřásla Kubu i Nicaragui a jejich sebevědomí pomalu upadalo.¹¹³

¹¹¹ SPENCER, Tucker C., *The Encyclopedia of Middle East Wars. The United States in the Persian gulf, Afghanistan, and Iraq Conflicts*, California 2010, s. 433–434.

¹¹² TRAVIS, Philip W., *Reagan's War on Terrorism in Nicaragua*, Colorado 2016, s. 172.

¹¹³ Tamtéž, s. 134.

Co však změnilo situaci ve střední Americe, byla událost, která se stala v Grenadě. V roce 1983 se na tomto karibském ostrůvku odehrál převrat, kdy byl sesazen premiér Maurice Bishop. Za převratem stál ministr obrany Bernard Coard, který měl blízko ke Kubě a Sovětskému svazu. Coard nechal premiéra zastřelit a vyhlásil stanné právo. Na ostrově však bylo mnoho amerických studentů, kteří nemohli ostrov ani opustit. To vyvolalo obavy ve Spojených státech. Reagan chtěl již dříve podlomit sovětský vliv v Grenadě, protože přes ní vedla stezka na pašování sovětských zbraní do Salvadoru. Jeho plán na způsobení ekonomických problémů v Grenadě však senát neschválil. Nyní se mu naskytla nová šance, kterou plánoval využít.¹¹⁴

Reagan se rozhodl pro invazi a 23. října 1983 americká armáda vstoupila do Grenady. Po pár dnech měli Američané ostrov pod kontrolou a studenti se mohli vrátit domů. Ve Spojených státech se toto vítězství setkalo s nadšením, ale v Moskvě a na Kubě byla nálada úplně jiná. Fidel Castro opět požádal moskevské vedení o vojenskou pomoc, ti to opět odmítli s tím, že nechtějí vyvolat s Reaganem otevřený konflikt. Po tomto vítězství se Reagan nevzdal a podporoval všechny povstalce, kteří bojovali proti sovětskému vedení. To oslabovalo Sovětský svaz, protože musel své komunistické spojence podporovat finančně i vojensky, a to je ekonomicky vyčerpávalo.¹¹⁵

¹¹⁴ HEINE, Jorge, *A Revolution Aborted: The Lessons of Grenada*, Pittsburgh 1990, s.237.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 237.

3. Reaganovo druhé funkční období a stav SSSR

V roce 1984 se chýlilo Reaganovo první prezidentské období ke konci, a proto musel začít se svým novým programem na znovuzvolení. Reagan měl podle průzkumu dobrou pozici v domácí politice, ale ta zahraničí mnoho chvály u lidí nesklidila. Jeho konkurentem se stal demokratický kandidát Averell Harriman. Reaganův soupeř působil jako velvyslanec v Sovětském svazu a byl poradcem celkem pěti prezidentů. Harriman se pustil do ostrého boje a v médiích prohlašoval, že Reaganova politika je nebezpečná a směřuje k jaderné válce. Stejnou rétoriku vedl i další Reaganův protikandidát Walter Mondale, který prohlašoval, že rok 1984 je pouze předehra k válce. Proti Reaganovi vystupovali i bývalí prezidenti, kteří chtěli, aby došlo k omezení zbrojení armády. Sám Reagan si nebyl na začátku své kampaně příliš jistý a při své první kandidátské debatě propadnul. Ve druhé debatě se mu však podařilo naklonit si veřejné mínění. Částečně mu k tomu napomohl i jeho protikandidát Mondale, který při své řeči řekl, že Reagan po jeho znovuzvolení zvedne daně a on udělá to samé. Reagan nakonec zvítězil ve 49 státech a díky tomu mohl opět pokračovat ve svém ostrém boji proti SSSR.¹¹⁶

Podobná nálada, která panovala mezi politiky ve Spojených státech, byla i v Sovětském svazu. Sověti měli z Reagana strach a Jurij Andropov sám přiznal že: *„Poprvé od karibské krize směřují Spojené státy a Sovětský svaz do přímého střetu. Spojené státy chtějí změnit dosavadní strategickou situaci a chtějí mít příležitost k prvnímu strategickému úderu. A my [...] Naše ekonomika je v žalostném stavu. Musí se zrychlit, ale máme svázané ruce válkou v Afghánistánu. Američané dělají všechno, aby nás z Afghánistánu nepustili. Nejsme schopni jim zabránit, aby v Evropě rozmístili své raket středního doletu. Upřímně řečeno, tu bitvu jsme prohráli. Američané si budou pískat písničku ‚Všechno je fajn, krásná dámo‘. A přimějí vás, abyste jim k tomu zpívali sbor. Nevzdávejte to. Jinak to bude vypadat jako porážka. Ještě nám zbývá jedna věc právě tak jako v devatenáctém století po krymské válce. Musíme se držet*

¹¹⁶ MONDALE, Walter, *The Good Fight. A Life in Liberal Politics*, New York 2010, s. 308.

hesla: ‚Rusko, soustřed' se, seber své síly‘ [...]. Hlavní věc je síla, ale síla závisí na ekonomickém rozvoji.“¹¹⁷

Prvním z důležitých schůzek, kterou Reagan naplánoval, byla s vládcem Fahdem ze Saudské Arábie. Zatímco spolu představitelé států debatovali, odehrávala se ještě jedna důležitá schůzka. Šajch Jamání, ministr ropného průmyslu, se sešel s Georgem Shultzem, aby spolu probrali cenu ropy a obvinění, že Spojené státy záměrně manipulují s cenami za ropu. Ve světě cena ropy poměrně rostla a Spojené státy by z jejího snížení měly prospěch a sovětskému trhu by to naopak uškodilo. Nakonec se oba ministři domluvili, že Saudská Arábie zvýší svou těžbu ropy a Spojené státy jim na oplátku budou posílat zbraně. Ovšem do roku 1985 se ceny za ropu vyšplhaly až na devět milionů barelů zaplacených na světových trzích denně, ovšem následně díky saudským dodávkám začala cena výrazně klesat a Sovětský svaz, tak přicházel částečně o svůj profit z vysoké ceny.¹¹⁸

Ve druhé polovině 80. let se celkově Sovětskému svazu nedařilo a ekonomika na tom byla špatně. Sovětskému svazu se nedařilo ani v jiných směrech, nemohl konkurovat ve zbrojení Spojeným státům, a i ve sférách vlivu nepřicházel žádný úspěch. Navíc Reaganova Strategická obrana vyvolávala v představitelích Sovětského svazu strach a rozpaky, protože nevěděli, jak na to mají zareagovat. Sovětský ministr zahraničí Andrej Andrejovič Gromyko odcestoval do Spojených států za Reaganem a obvinil ho, že chce, aby Sovětský svaz vyčerpал svoje hmotné zdroje rychleji než Spojené státy. V Ženevě, kde se setkal se Shultzem zase tvrdil, že SDI je pouze nástroj k tomu, jak vydírat Sovětský svaz a že je přesvědčen, že *„jestli USA rozmístí takový obranný systém, budou mít možnost zahájit beztréstně proti SSSR první jaderný úder“*.¹¹⁹

Po smrti generálního tajemníka Černěnka, stáli proti sobě dva kandidáti. Prvním z nich byl člen Ústředního výboru Grigorij Romanov, který zastával tvrdé jádro komunistů. Proti němu stál Michail Gorbačov, který byl naopak členem reformního křídla. Gorbačov byl kandidát, který si byl vědom toho, že pokud

¹¹⁷ SCHWEIZER, s. 243–244.

¹¹⁸ SHULTZ, S. 505.

¹¹⁹ SCHWEIZER, s. 257.

chtějí nadále soutěžit se Spojenými státy, je nutno udělat v Sovětském svazu změnu. Jeho zvolení podporovalo ministerstvo zahraničí, ozbrojené složky a KGB (výbor státní bezpečnosti)¹²⁰. Společně se dohodli a nařídili velvyslanci ve Spojených státech Dobryninovi, aby zdržel člena politbyra Vladimira V. Ščerbického, který by jinak hlasoval proti Gorbačovi. Po převzetí funkce Gorbačov prohlásil směrem k Reaganovi že: *„Budeme důsledně sledovat leninský kurs míru a mírového soužití[...]Vážíme si úspěchů dosažených v mezinárodních vztazích při détente v sedmdesátých letech a jsme připraveni podílet se na pokračování tohoto procesu při zahájení mírové a vzájemně užitečné spolupráce mezi státy na základě rovnosti, vzájemného respektu a nezasahování do vnitřních záležitostí.“*¹²¹

Po zvolení nového generálního tajemníka mělo dojít ke schůzce, kterou svolal Ronald Reagan. Ten chtěl především osobně Gorbačova poznat. Hlavním tématem měla být nedůvěra, která panuje mezi oběma státy a situace, která nastala v Afghánistánu nebo Nikaragui. Dalším tématem mělo být dodržování lidských práv a bezpečnosti. Reagan pro tento summit vypracoval agendu NSDD-194, ve které stálo, že se debata bude točit kolem zbrojení a programu SDI. Prezentace, která tomu předcházela, se nazývala Budování bezpečnějšího světa a mělo se zde debatovat o zmírnění nukleární hrozby, zlepšení lidských práv a zlepšit komunikaci mezi oběma velmocemi. Reagan chtěl navíc zjistit, jestli se opravdu sovětské politika změní nebo dojde jenom ke změně stylu. Kvůli zlepšení komunikace mezi státy přijala Reaganova administrativa některé sovětské návrhy k odzbrojování.¹²²

Ženevský summit se konal od 19. až 21. listopadu 1985 a bylo to první setkání Reagana a Gorbačova. Schůzka se konala ve vile poblíž Ženevského jezera. Oba představitelé mluvili o svých plánech a výtkách a Reagan v televizním pořadu vzpomínal na schůzku takto: *„Zahájili jsme mítink a hned na začátku jsem Gorbačovi řekl: Proč bychom si my dva nevyšli na chvíli na*

¹²⁰ V originále Komitet gosudarstvennoj bezopasnosti.

¹²¹ TAUBMAN, William, *Gorbachev. His Life and Times*, New York 2017, s. 700.; SCHWEIZER, s. 259.

¹²² NSDD-194: Setkání se sovětským státníkem v Ženevě, [online], [cit. 2019-03-30]. Dostupné z: <https://fas.org/irp/offdocs/nsdd/nsdd-194.htm>.

vzduch a nenechali je [poradce] na chvíli se věnovat dál tématu? A než jsem dokončil větu, Gorbačov už vstal ze židle [...] Opustili jsme budovu a já jsem si spokojeně nahlas oddechl, že je vše v nejlepším pořádku [...] ušli jsme asi 100 yardů po břehu jezera a narazili jsme na jinou pláž – u dalšího domu. V krbu plál oheň – v tom čase bylo v Ženevě dost chladno – a oba jsme vešli dovnitř. Zůstali jsme tam a naše soukromá schůzka trvala přes hodinu a půl. Řekl jsem mu: *Nedůvěřujeme si, proto zbrojíme. Zbrojíme, protože si nedůvěřujeme. A i když momentálně je vše v pořádku, pojďme mluvit o omezení zbraní, o zbraních samotných. Nevidím důvod, proč bychom nemohli eliminovat zbraně, kvůli kterým si nedůvěřujeme. Pak jsem pokračoval: Jsme taky dva muži ve společné místnosti, kteří mají pravděpodobně pravomoc nanovo zahájit třetí světovou válku. Ale zároveň máme sílu a možnost přinést více míru. A s tím jsme se rozhodli vrátit zpět na oficiální jednání. Když jsme pozvolnou chůzí šli nazpátek na mítink, Gorbačov poznamenal, že jsem neviděl Sovětský svaz a že bych ho měl navštívit. A já jsem se zeptal: Ještě nikdy jste neviděl Spojené státy [...] dohodneme se, že příští summit bude ve Spojených státech? A on odpověděl: Souhlasím. A pak tehdy pronesl: Příští rok bude summit v Moskvě. A já jsem přitakal: Souhlasím.*¹²³

I přes počáteční dobré uvítání Reagan kritizoval postup v Nikaragui a v Kambodži, Gorbačov zase mluvil o situaci v Afghánistánu jako o celkové politické situaci. Gorbačov se zmínil i o posílení strategické obrany za nižší náklady a zároveň vyvinout podobný systém. Druhý den se jednalo o dodržování lidských práv. I přes negativní reakci, která se Reaganovi dostala, byl rád, že Gorbačov na toto téma diskutoval. Další jednání se týkalo o snížení počtu strategických zbraní. Gorbačov chtěl, aby Reagan zastavil SDI, protože to považoval za možný útok směrem k Sovětskému svazu. To zase razantně odmítnul americký prezident.¹²⁴ Poslední den se debatovalo o celkovém shrnutí summitu. Oba vůdci se shodli, že jaderná válka nikdy nebude mít vítěze a že nikdy nesmí dojít k jeho vypuknutí. Další bod se týkal dohody, že oba státy

¹²³ Rozhovor s Ronaldem Reaganem v televizní stanici CBS NEWS [online], [cit. 2019-03-30]. Dostupné z http://www.cbsnews.com/8301-503544_162-20030789-503544.html.

¹²⁴ Zpráva z konverzace mezi Reaganem a Gorbačovem. Setkání v Ženevě v listopadu 1985, [online], [cit. 2019-03-30]. Dostupné z <https://nsarchive2.gwu.edu//NSAEFF/NSAEFF172/Doc17.pdf>

nebudou chtít získat vojenskou převahu a že sníží své nukleární zbraně o 50 %. Další body, které byly ujednány, se týkaly např. životního prostředí, obnovy leteckých služeb a přijetí vzájemného pozvání na návštěvu. První společný summit představoval vítězství Spojených států a zahájení debaty o lidských právech a to, že Sovětský svaz na tuto debatu přistoupil.¹²⁵

Po summitu se konalo v Moskvě zasedání americko-sovětské obchodní a ekonomické rady. Gorbačov zde kritizoval uvalení embarga na vývoz strategických zbraní a sankcím kvůli nedodržování lidských práv. Dalším jeho návrhem bylo zlepšení společného obchodu. I přes velmi výhodné půjčky, které poté poskytly některé banky Sovětskému svazu, Shultz zastával názor, že stále nejde znormalizovat obchodní vztahy, protože Sovětský svaz nedodržoval ujednání o lidských právech.¹²⁶

Mezitím byla naplánována další schůzka mezi oběma státníky. Summit se konal v islandském Reykjavíku a měl proběhnout z 11. až 12. října 1986. Předmětem této krátké schůzky měla být otázka zbrojení, ale i lidských vztahů.¹²⁷ První z témat, které otevřelo schůzku, bylo strategické zbrojení. Gorbačov přišel s návrhem, že sníží o polovinu počet interkontinentálních balistických střel společně s raketami SS-18. Další jeho ústupek zněl, že americké rakety středního doletu, které byly rozmístěné po Evropě, nezapočítával do strategických zbraní, Gorbačov zase přijal zmrazení rozmisťování raket středního doletu v Evropě. Co však odmítnul, byl úplný zákaz těchto raket v Asii.¹²⁸

Dalším bodem, který řešili, bylo zbrojení ve vesmíru a dodržování dohody ABM (smlouva o protiraketové obraně)¹²⁹. Oba vůdci se dohodli, že od smlouvy ustoupí až po deseti letech jejího trvání. Návrh, který Gorbačov přednesl, zahrnoval omezení výzkumu a následné testování zbraní, které by mohly ohrozit nebo zničit objekty, umístěné ve vesmíru nebo na zemi. Zákaz se však nestahoval na laboratorní pokusy. Další zákaz, který chtěl zavést, bylo

¹²⁵ GARTHOFF, s. 243.

¹²⁶ SCHWEIZER, s. 259.

¹²⁷ SMITH, Joseph, DAVIS, Simon, *Historical Dictionary of the Cold War*, Maryland 2017, s.237–238.

¹²⁸ DRELL, Sidney D., SHULTZ, George P., *Implications of the Reykjavik Summit on Its Twentieth Anniversary*, New York 2013, s. 34.

¹²⁹ V originálu Anti-Ballistic Missile Treaty.

testování nukleárních zbraní. Následný řešený Gorbačovův bod se týkal programu SDI. Gorbačov chtěl prosadit úplné přerušení tohoto programu. Reagan však argumentoval tím, že obranný systém bude rozmístěn až po stáhnutí balistických raket a že obranný systém bude moc použít i Sovětský svaz, tím pádem se Sovětský svaz nemusí bát ohrožení ze strany Spojených států. Reagan o dalších nápadech za strany Sovětského svazu ohledně obranného systému nechtěl diskutovat a schůzku ukončil. Do Reykjavíku odjížděl plný nadějí, ale po skončení rozhovoru zjistil, že proti němu stojí silný protivník, který požadoval jen ústupky.¹³⁰

Následující rok pro prezidenta Reagana nebyl příznivý. Ve Spojených státech se dostala na veřejnost informace, že Spojené státy posílají zbraně do Íránu a výměnou mělo být propuštění amerických rukojmí v Libanonu. To vrhlo negativní světlo na prezidenta, ale i celou administrativu a budoucí hodnocení jeho funkčního období bylo v ohrožení. Írán byl, vnímám, jako teroristická země a zbraně se tam nemohly expandovat. Navíc z výtěžku financovaly povstalce v Nikaragui.¹³¹

I přes to se sešel ministr Shultz s Gorbačovem a Ševarnadzem v Moskvě. Schůzka se konala v dubnu 1987 a tématem se opět staly rakety středního doletu. Sovětský svaz přistoupil na stáhnutí raket z Československa a NDR. To však Shultz nepřijal, protože chtěl, aby měly obě velmoci stejný počet typu raket a Spojené státy neměly žádnou a trvale na jejich úplném stažení. Dalším sovětským návrhem bylo, že by oba státy vlastnily pouze 100 hlavic mimo Evropu. I tento návrh Shultz neschválil, protože to muselo být projednáno nejdříve NATO.¹³²

Po návštěvě amerického ministra zahraničí Sovětského svazu následovala cesta Ševarnadze do Spojených států, kde chtěl opět projednávat otázku SDI. To Reagan odmítal a schůzku směřoval spíše k tématu problematiky lidských práv. Nicméně se dohodli, že budou na další schůzce projednávat úplné stažení raket středního doletu a že dojde k uzavření smlouvy. Ve dnech 8. až 12. prosince 1987 tak došlo k přelomovému summitu ve

¹³⁰ DRELL, SHULTZ, s. 35.

¹³¹ SCHWEIZER, s. 262.

¹³² Tamtéž, s. 263.

Washingtonu. Obě velmoci podepsaly mezi sebou smlouvu, ve které se zavázaly k nulovému počtu všech svých raket středního doletu. Tím Spojené státy konečně dosáhly vítězství nulové varianty, kterou se snažily prosadit od roku 1981. Dalším jednáním bylo prosazování čtyřbodové agendy. Měla se více prosazovat obchodní a hospodářská spolupráce. Pro tuto spolupráci byla vytvořena americko-sovětská spolupráce.¹³³

Poslední významná schůzka Reagan a Gorbačova se měla uskutečnit v Moskvě. Na summitu měla být projednávána obvyklá témata a hlavně lidská práva. Moskevská schůzka trvala od 29. května do 2. června 1988. Reagan na začátku schůzky začal cílit na dodržování lidských práv, což obnášelo svobodu vyznání, projevu, pohybu a právo na soukromé vlastnictví. Gorbačovův pokus o zrušení SDI opět nepřinesl žádný výsledky a schůzka se upínala k regionálním vztahům. Společně řešili situaci na Blízkém východě, v jižní Africe nebo korejského poloostrova. I přes to, že nebyla podepsána žádná smlouva či dohoda, byl summit brán jako úspěšný. Reagan a Gorbačov se dohodli na všech bodech.¹³⁴

Další schůzka se pak uskutečnila v New Yorku v roce 1988. Schůzky se zúčastnil Shultz a Ševarnadz a mimo čtyřbodové agendy se řešila otázka i ohledně chemických zbraní. Ševarnadz jednal se Shultzem a Reagenam, ale také s prezidentským kandidátem Georgem Bushem se kterým chtěl Gorbačov navázat dialog. Celá schůzka se konala v symbolickém a přátelském duchu. Reagan však považoval za úspěch, že Gorbačov nechal propustit politické vězně v Sovětském svazu a stahování sovětských jednotek z Afghánistánu. Dále ocenil Gorbačovovy reformy v Sovětském svazu a snižování hrozby mezi oběma státy.¹³⁵

Reaganovo druhé funkční směřovalo ke konci a s ním i boj proti komunismu. Jeho nástupce Geroge Bush měl pokračovat ve spolupráci se Sovětským svazem, ale ten se ubíral vlastním osudem a jeho čas se chýlil ke konci.

¹³³ KORCHILOV, Igor, *Translating Hisotry. 30 Years on the Front Line sof Diplomacy with a Top Russian Interpreter*, New York 1997, s. 41.

¹³⁴ Tamtéž, s. 42.

¹³⁵ BRANDS, Hall, *Making the Unipolar Moment*, New York 2016, s. 113.

3.1 Rozpad Sovětského svazu

Zatímco Reagan pomáhal svému novému nástupci Bushovi v otázkách kolem Sovětského svazu a jak dál pokračovat, Sovětský svaz se už pomalu ubíral ke svému poslednímu roku. Generální tajemník Gorbačov si byl vědom, v jakém stavu se jeho země nachází: „země začala ztrácet tempo svého rozvoje, narůstaly poruchy v hospodářství, rychle se hromadily a vyšetřovaly obtíže a množily se neřešené problémy. Při analýze situace v zemi jsme se střetli s útlumem růstu ekonomiky. Tempo přírůstků národního důchodu v posledních třech pětiletkách pokleslo více než o polovinu a na začátku osmdesátých let dosáhlo dokonce stupně, který nás fakticky přiblížil k ekonomické stagnaci. Země, která dříve energicky doháněla nejvyspělejší státy světa, začala zjevně ztrácet jednu pozici za druhou. Přitom se odstup od těchto zemí ve zvyšování efektivnosti výroby i kvality výrobků, ve vědeckotechnickém rozvoji, ve výrobě i zavádění moderní techniky a technologie stále zvětšoval v náš neprospěch [...] Ani to však není bohužel všechno. Zcela potichu, jaksi nenápadně se začaly rozrušovat naše ideové a mravní hodnoty. Všude se rozmohly povrchnost, průměrnost, formalismus a plané žvanění [...] Problémy narůstaly rychleji, než se je dařilo řešit. Společnost se stává stále neovladatelnější. My jsme si jenom mysleli, že řídíme, ale ve skutečnosti se vytváří situace, na niž upozorňoval už Lenin, když napsal, že vozidlo jede jinam, než si myslí ti, kdo sedí za volantem. Tak jako dosud se dále nedá žít“.¹³⁶

Obyvatele v Sovětském svazu trápila nízká životní úroveň, zhoršení zdravotního stavu a tím i spojená zkracující se délka života. Vliv měla především špatná ekonomická situace, ale i velmi špatný stav životního prostředí. To všechno chtěl Gorbačov napravit a chtěl se odpoutat od dob Brežněvovy a Stalinovy éry, spíše zpět k Leninským kořenům. Situace ale nebyla pro Gorbačova přívětivá. V dubnu 1986 došlo k výbuchu na Ukrajině jaderné elektrárny Černobyl a sovětské úřady se tuto událost snažily utajit. Zpráva o výbuchu se však dostala na veřejnost, což následně vyvolalo nedůvěru v Gorbačovův režim. Dalším problémem byl pokles ceny ropy a

¹³⁶ MLEJNKOVÁ, Monika, *Zahraniční a bezpečnostní politika Ronalda W. Reagana*, diplomová práce, Praha 2013.

zemního plynu, která byla pro Sovětský svaz největším ekonomickým přínosem. Snížení cen dopadlo i na sovětské klienty ze třetího světa a ti Sovětskému svazu přestaly splácet půjčky a sám Sovětský svaz si musel začít půjčovat peníze, čímž rostla zadluženost země.¹³⁷

Na ekonomické problémy navazovaly i ty politické. Vláda se rozdělila na dvě křídla konzervativní a reformní křídlo. Konzervativní křídlo bylo proti zavádění demokratizace a glasnosti, a proto Gorbačov obměňoval stranický kádr. Tím se do vlády dostávali liberálnější zástupci reformního křídla. I přesto se ve vládě držela skupina konzervativců, kteří proti Gorbačovi měli v hlasování většinu a Gorbačov, tak nemohl zavést své návrhy. Proto se rozhodl, že se obrátí k lidu, aby nátlakem přes obyvatelstvo dosáhl svého. Své návrhy pronášel přes televizní obrazovku, což bylo v Sovětském svazu nevídané.

Co se však nelíbilo konzervativcům v Sovětském svazu, v západním světě uvítali s otevřenou náručí. Gorbačov společně s ministrem zahraničí Ševarnadzem, tak podřizoval zahraniční záležitost vnitropolitickým potřebám. Zahraniční politika měla sloužit jako zlepšení ekonomické situace a byli ochotni přistoupit i na omezení zbrojení, které velice zatěžovalo sovětskou ekonomiku. Uvolnění vztahů, by tak prospělo zahraničnímu obchodu, mezinárodním půjčkám a otevření sovětského trhu a tím větších investic.¹³⁸

Gorbačov se začal řídit tzv. Palmeho komisí. Ta vznikla na konci 70. let a jmenovala se podle jeho zakladatele Olofa Palmeho, švédského politika. Komise se zabývala otázkami zbrojení a bezpečnosti světa. Gorbačov zastával stanovisko, že je přednější celková bezpečnost světa, než upřednostňování ochrany jednoho státu a je nutné odstoupit od závodu ve zbrojení a vývoji nových jaderných zbraní. Proti tomu však stála sovětské elita, která to považovala za nutné. Proto Gorbačov na summitech byl ochoten jednat o snížení jaderných zbraní a omezení zbrojení, ale chtěl to samé i po Reaganovi. Jak už bylo řečeno, Reagan se svého programu SDI nechtěl vzdát a Grobačov musel krůček po krůčku snižovat své požadavky.¹³⁹

¹³⁷ VYKOUKAL, Jiří, LITERA, Bohuslav, TEJCHMAN, Miroslav, s. 650.

¹³⁸ Tamtéž, s. 650.

¹³⁹ CHERNYAEV, Anatoly C., CHERNYAEV, Anatoly S., *My Six Years with Gorbachev*, Pennsylvania 2012, s. 50.

Další bod, který musel Gorbačov vyřešit, bylo angažmá Sovětského svazu v zemích Třetího světa. Tyto země byly pro Sovětský svaz spíše zátěží a ekonomicky je velice vyčerpávala. Odchodem z těchto zemí jim ekonomicky ulevilo a zároveň posílilo jeho vztahy se západní Evropou. První země, které se to týkalo, byl Afghánistán, který sovětskou pokladnu zatěžoval skoro deset let. První jednotky se ze země stáhly v dubnu 1988 a poslední v únoru 1985. Všechny tyto Gorbačovovy změny byly ve světě brány jako velmi pozitivní a velmi to ovlivnilo vztah Reagana a Gorbačova. Reagan podporoval tyto změny s otevřenou náručí a tyto vztahy se rozvíjely i s novým prezidentem Bushem. Co však Gorbačov neočekával, bylo vyhlášení samostatnosti na Sovětském svazu od jeho satelitů. Pozvolná demokratická vlna přecházela i do sovětských satelitů a státy se hlásily o samostatnost. Jako první vyhlásila nezávislost na SSSR Litva již 11. 3. 1990 Zákonem o obnovení nezávislosti Litevské republiky. Na základě toho se vlna za osvobození šířila mezi sovětské republiky, které se stávaly nezávislými, a tím byla dovršena dlouhá éra Sovětského svazu. Svaz sovětských socialistických republik oficiálně zanikl 26. prosince 1991.¹⁴⁰

¹⁴⁰ VYKOUKAL, Jiří, LITERA, Bohuslav, TEJCHMAN, Miroslav, s. 683.

4. Závěr

Spojené státy americké a Sovětský svaz se staly vůdčími státy během druhé světové války a po jejím konci bylo zřejmé, že rivalita mezi těmito státy se bude neustále stupňovat. Období, kterému se později začalo říkat studená válka, trvalo bezmála padesát let a skončilo pádem sovětského režimu. Již po skončení druhé světové války se Spojené státy aktivně zapojovaly do boje proti místním komunistům například v Řecku, Vietnamu nebo Koreji, tedy ve státech, kde podporovaných Sovětským svazem. Pro Spojené státy bylo důležité udržet co největší počet demokraticky uspořádaných států v Evropě a vytvořily pro ně Marshallův plán, který měl jejich ekonomiku znovu rozběhnout. Ne všechny státy ale nabídku přijali a tím se většinou zařadily do východního bloku. Postupem času se rivalita mezi velmocemi stupňovala až do první poloviny 60. let, kdy došlo ke Karibské krizi. Během Karibské krize byla situace velmi napjatá a oba státy byly krok od jaderné války. Krize byla včas zažehnána a američtí prezidenti v následujícím období zaujímali vůči Sovětskému svazu klidnější stanovisko, které je známé jako uvolňování vztahů. Situace se změnila až po nástupu Reagana, který byl vůči Sovětskému svazu neústupný a s koncem jeho funkčního období postupně končila i éra Sovětského svazu.

Právě budoucího prezidenta popudila pasivnější politika USA, v té době ještě herce, Ronalda Reagana, který se stal zarytým komunistou po zkušenostech získaných s komunistickým hnutím během jeho účinkování v Hollywoodu. Místní komunistická herecká elita chtěla převzít moc nad natáčecím studiem a Reagan, který byl předseda hereckého svazu, se jim v tom snažil zabránit. Získal tak osobní názor na tuto ideologii a chtěl, aby byl Sovětský svaz zničen. Po invazi sovětské armády do Afghánistánu a kritice následné nečinnosti tehdejšího amerického prezidenta, se Reagan rozhodnul, že bude kandidovat v prezidentských volbách. V roce 1981 se dočkal vítězství a převzal prezidentské křeslo a ihned se začal aktivně podílet na oslabení Sovětského svazu. Reagan si následně stanovil dva cíle, jednak chtěl zlepšit americkou armádu a zbrojení, které zaostávalo za Sovětským svazem a jednakrazil politiku narušení sovětského vlivu v komunistických zemích nebo v zemích inklinujících ke komunistickým myšlenkám ve Třetím světě.

Po těžkém vyjednávání o navýšení investic do armády chtěl Reagan vylepšit i jaderné zbraně. Atmosféra ve Spojených státech však tomuto plánu nebyla nakloněna a Reagan od něj musel ustoupit a přijít s novou strategií. Ta se měla zaměřit na obranu Spojených států v případě ohrožení Sovětským svazem. Program, který Reagan schválil, se jmenoval Strategická obranná iniciativa SDI, která měla za úkol ochránit Spojené státy. I když byl zpočátku plán SDI ostře kritizován, nakonec se dočkal úspěchu. Reagan využíval Strategickou obranu při schůzkách se Sovětským svazem a docílil tím vždy nějakého ústupku. Sověti se SDI velmi obávali, protože věděli, že jejich ekonomická a vojenská situace není na stejné úrovni ve srovnání s USA. Ovšem samotný Reaganův plán se nikdy nedočkal realizace, protože náklady byly příliš vysoké, a i zrealizování bylo velmi náročné. I přesto je ovšem možné říci, že program SDI pomohl uspišit rozpad Sovětského svazu.

Přesto Sovětský svaz musel na modernizaci americké armády reagovat, s čímž byly spojeny vysoké náklady. Podle Reaganových tajných zdrojů, na tom ekonomická situace v Sovětském svazu nebyla nejlépe a další zvyšování nákladů na armádu ji velice zhoršovaly. Co se však týkalo schůzí ohledně zbrojení, neměl Reagan zpočátku moc úspěch. Brežněv, byl neoblomný a o stažení jaderných hlavic a raket nechtěl ani slyšet. Reagan tak musel učinit další kroky, které vedly k oslabení Sovětského svazu. Velmi bedlivě sledovat situaci v zahraničí a podporoval dělnické stávky, například v Polsku v 80. letech. Polskou opozici podporoval jak finančně, tak materiálně a jeho pomocí se v Polsku tiskly zakázané letáky a brožury, které pomohly rozšířit odbojné myšlení i do okolních států. Další země, ve kterých Reagan sledoval situaci, byl Afghánistán a později Grenada. Sovětský svaz musel dotovat své vojáky v Afghánistánu a tamní vládu, aby se udržela u moci, a to je finančně zatěžovalo po dobu 10 let. Reagan tak do Afghánistánu nechal posílat malé skupinky povstalců, kterým následně přes „čínskou dálnici“ skrz tajné agenty dodával zbraně a další techniku. Tím docílil toho, že sovětská vláda musela vojáky finančně podporovat více než bylo potřeba. Další důležitou zemí byla Grenada, která po převratu spadala do sovětské sféry. Grenada však byla důležitá svou geografickou polohou a Reagan zde chtěl obnovit demokratický režim. Opět povstalce podporoval zbraněmi, s čímž je ale spojena negativně

pro USA vyznívající kauza Írán–Contras, která poškodila Reaganovo jméno. Díky Reaganovi se však podařilo Sovětský svaz v těchto sférách zaměstnat a efektivně vyčerpávat jeho finanční zdroje.

Reagan se nezaměřoval pouze na zbrojení, kterým chtěl Sovětské svaz oslabit, ale i na dodržování lidských práv a svobod. Na základě toho byla vymyšlena čtyřbodová agenda, která se stala směrodatná pro všechny další setkání s komunistickými vůdci. Američané se během jednání opírali především o otázku dodržování lidských práv v komunistických zemích a snížení počtu zbrojení. Zpočátku o tom Sovětský svaz nechtěl diskutovat, ale v pozdějších letech se díky neústupnosti Reaganovy administrativy daly věci do pohybu. První funkční období Reagana je tedy možné shrnout jako období, kdy se snažil narušit rovnováhu Sovětského svazu a zlepšováním americké armády, tak podnítit strach v sovětských vůdcích, kteří byli následně ochotnější přistoupit na jednání týkající se odzbrojování.

Druhé funkční období Reagana se neslo ve znamení summitů a schůzek. V Sovětském svazu došlo k obměně vůdců a moci se ujal Michail Gorbačov, který byl nakloněn změnám v Sovětském svazu. Životní a ekonomická situace nebyla na dobré úrovni a Gorbačov potřeboval nutně ekonomiku oživit. Proto zavedl glasnost a perestrojku, která měla zlepšit náladu sovětských obyvatel. Staré křídlo komunistických představitelů se změnám bránilo a Gorbačov byl tak nucen se těchto lidí zbavit a nahradit je liberálnějšími politiky, kteří ho podporovali. Tento nový přístup tak změnil i náladu během americko-sovětských schůzek. Zpočátku Gorbačov pokračoval ve šlépějích svých předchůdců, avšak brzy zjistil, že s Reaganem není k hnutí a musel svoji rétoriku změnit. To poznal hlavně po summitu v Reykjavíku, kdy Reagan odešel ze schůzky, aniž by podal vysvětlení.

Ženevská schůzka pak ukázala, že i přes rozpory mezi oběma velmocemi, může být nalezena shoda a společná cesta v budování americko-sovětských vztahů a tím zlepšena i mezinárodní situace. Reagan kladl důraz na vzájemnou důvěru, která měla být podložena i činy, nikoli jen slovy a Gorbačov se zavazoval, že nebude usilovat o vojenskou převahu. Následující summit v Reykjavíku však ukazoval, že jednání nebudou tak jednoduchá. Gorbačov chtěl dosáhnout zrušení amerického obranného programu, který spadl do

defenzivní obrany Spojených států. S obsahem těchto jednání americký prezident nesouhlasil a schůzku okamžitě ukončil. Tím ukázal, že nebude se Sovětským svazem vyjednávat. Nakonec se však podařilo americko-sovětské vztahy vylepšit a v následujících letech proběhly ještě dvě schůzky, jedna se konala ve Washingtonu a druhá v Moskvě. V té době mezi sebou často komunikovali ministři zahraničí Shultz a Šervandze, kteří připravovali vzájemná komuniké. Vítězstvím pro Reagan tak bylo přistoupení ze strany Sovětského svazu na nulovou variantu, kdy byly stáhnuty všechny jaderné zbraně a hlavice ze světa. To byla pro Reagana satisfakce za jeho roky snažení o stažení sovětských zbraní. S jeho koncem prezidentského období, tak pomalu končila i jedna velká éra Sovětského svazu.

Za rozpadem Sovětského svazu stálo ovšem mnoho faktorů. Sám o sobě byl Sovětský svaz na tom ekonomicky velice špatně, už během Reaganova prezidentského období a Reagan se snažil pouze o to, aby jejich ekonomiku ještě více oslabil. To se mu povedlo modernizací armády, na kterou Sovětský svaz reagoval, ale také embargem na dovoz zboží, které Sovětský svaz k výrobě zbraní potřeboval. Nejdůležitějším finančním zatížením pak bylo otevření ropných kohoutků ze Saudské Arábie, která snížila cenu ropy a zemního plynu o polovinu a Sovětský svaz tak ztratil privilegované postavení na trhu. To se odrazilo i na vztazích mezi Sovětským svazem a jeho spřátelenými státy, které byly závislé na prodeji ropy a zemního plynu a tím pádem přicházely o peníze a nemohly je splácet Sovětskému svazu. Jejich peníze dotovaly státní pokladnu a bez nich Sovětský svaz nemohl platit své pohledávky a tím se zadlužoval. Byl tedy nucen ukončit spolupráci s těmito zeměmi, aby je dále ekonomicky nezadlužovaly. Další velká Reaganova výhoda byl program SDI, který fungoval jako strašák při schůzkách se Sovětským svazem a díky tomu Reagan získal více ústupků.

Další zásadní změna pro Reagana byl nástup Gorbačova. Ten chtěl navrátit Sovětskému svazu místo na výsluní a byl si vědom, že k tomu bude potřebovat lepší mezinárodní postavení, přičemž toho měl dosáhnout počátečními ústupky. Stažením sovětských jednotek z Afghánistánu, tak chtěl docílit mezinárodního uznání a tím získat lepší postavení na trhu a dosáhnout na mezinárodní půjčky, aby zemi vyvedl z ekonomické krize. Změny chtěl

provést i ve své zemi, což ovšem nakonec přispělo k rozpadu Sovětského svazu. Reagan se tedy velkým způsobem podílel na tom, že se Sovětskému svazu ekonomicky nedařilo, ale měl také štěstí v tom, že Sovětskému svazu vládl experimentující vůdce, který se vymykal jeho předchůdcům a byl ochoten s Reaganem diskutovat a udělat velké změny. Tyto všechny události, tak spíše uspíšily konec SSSR, který by nejspíše stejně přišel, i když možná o několik let později.

5. Použité prameny a literatury

5.1 Vydané prameny

Direktiva NSDD-172: Národní direktiva představující strategickou obrannou iniciativu, [online], [cit. 2019-03-03]. Dostupné z <https://www.hsdl.org/?abstract&did=463050>.

Direktiva NSDD-32 [online], [cit. 2019-03-30]. Dostupné z: <https://fas.org/irp/offdocs/nsdd/nsdd-32.pdf>.

Direktiva NSDD-44: Národní tajná direktiva. Záznam ze schůzky v Ženevě, [online], [2019-03-30]. Dostupné z: <https://www.hsdl.org/?abstract&did=462990>.

HAIG, Alexander M., *A Strategic Approach to American Foreign Policy*, Bulletin 1981.

Zpráva z konverzace mezi Reaganem a Gorbačovem. Setkání v Ženevě v listopadu 1985, [online], [2019-03-30]. Dostupné z: <https://nsarchive2.gwu.edu//NSAEBB/NSAEBB172/Doc17.pdf>

NSDD-194: Setkání se sovětským státníkem v Ženevě, [online], [cit. 2019-03-30]. Dostupné z: <https://fas.org/irp/offdocs/nsdd/nsdd-194.htm>.

REAGAN, Ronald, *Public Papers of the President of the United States*, Washington 1987.

REAGAN, Ronald, *Reagan. A Life in Letters*, New York 2003.

REAGAN, Ronald, *Život jednoho Američana. Paměti prezidenta*, Praha 1997.

Rozhovor s Ronaldem Reaganem v televizní stanici CBS NEWS [online], [cit. 2019-03-30]. Dostupné z http://www.cbsnews.com/8301-503544_162-20030789-503544.html.

SHULTZ, George P, *Turmoil and Triumph. Diplomacy, Power, and the Vicotry of the American Deal*, New York 2010.

5.2 Literatura

ANDERSON, Martin, ANDRESON, Annelise. *The Reagan Secret War*, New York 2009.

BRANDS, Hall, *Making the Unipolar Moment*, New York 2016.

D'SOUZA, Dinesh, *Ronald Reagan. How and Ordinary Man Became an Extraordinary Leader*, New York 1999.

DIEHL, Sarah J., MOLTZ, James C., *Nuclear Weapons*, California 2002.

DRELL, Sidney D., FARLEY, Philip J., HOLLOWAY, David, *The Reagan Strategic Defense Initiative. A Technical, Political, and Arms Control Assessment*, Stanford 1984.

DRELL, Sidney D., SHULTZ, George P., *Implications of the Reykjavik. Summit on Its Twentieth Anniversary*, New York 2013.

EDWARD, Lee, *The Conservative Revolution. The Movement that Remade America*, New York 1999.

FITZGERALD, Brian, *McCarthyism. The Red Scare*, Minneapolis 2007.

Foreign Affairs. In: Miller Center. [online], [cit. 2019-03-30]. Dostupné z <http://millercenter.org/president/reagan/foreign-affairs>.

GADDIS, John L., *Russia. the Soviet Union and the United States*, New York 1990.

GARTHOFF, Raymond, *The Great Transition. American–Soviet Relations and the End of the Cold War*, Washington D. C. 1987.

GIBBS, Joseph, *Gorbachev's Glasnost. The Soviet Media in the First Phase of Perestroika*, Texas 1999.

HEINE, Jorge, *A Revolution Aborted. The Lessons of Grenada*, Pittsburgh 1990.

HEWETT, Ed A., WINSTON, Victor H., *Milestones in Glasnost and Perestroyka. Politics and People*, Washington 1991.

HEY, Nigel, *The Star Wars Enigma. Behind the Scenes of the Cold War Race for Missile Defense*, Washington 2004.

HODGE, Carl C., NOLAN, Cathal J., *U. S. Presidents and Foreign Policy. From 1789 to the Present*, California 2007.

HUGHES, Robert C., *SDI. A View from Europe*, Pennsylvania 1995.

CHERNYAEV, Anatoly C., CHERNYAEV, Anatoly S., *My Six Years with Gorbachev*, Pennsylvania 2012.

JACOBS, Meg, ZELIZER, Julian E., *Conservatives in Power. The Reagan Years, 1981–1989*, Boston 2011.

JUNKER, Detlef, *The United States and Germany in the Era of the Cold War 1945–1990*, Washington 2004.

KENGOR, Paul, *A Pope and a President. John Paul II, Ronald Reagan, and the Extraordinary Untold Story of the 20th Century*, New York 2017.

KORCHILOV, Igor, *Translating History. 30 Years on the Front Line of Diplomacy with a Top Russian Interpreter*, New York 1997.

KORT, Michael, *The Columbia Guide to the Cold War*, New York 2001.

LADLEY, Eric J., *Balancing Act. How Nixon Went to China and Remained A Conservative*, New York 2007.

LIEUTENANT, Stanley, LARSEN, Robert, *Vietnam Studies. Allied Participation in Vietnam*, Washington 1985.

MACEACHIN, Douglas J., *U. S. Intelligence and the Confrontation in Poland 1980–1981*, Pennsylvania 2002.

MAHAN, Erin R., HOWARD, Adam M., *Foreign Relations of the United States 1969–1976. Salt II, 1972–1980*, Washington 2013.

MANN, James, *The End of the Cold War. The Rebellion of Ronald Reagan*, New York 2009.

MLEJNKOVÁ, Monika, *Zahraniční a bezpečnostní politika Ronalda W. Reagana*, diplomová práce, Praha 2013.

MONDALE, Walter, *The Good Fight. A Life in Liberal Politics*, New York 2010.

NÁLEVKA, Vladimír, *Horké krize studené války*, Praha 2010.

NÁLEVKA, Vladimír, *Studená válka*, Praha 2003.

O'REILLY, Bill, *Killing Reagan*, New York 2015.

O'SULLIVAN, John, *Prezident, papež a premiérka*, Praha 2007.

OBERDORFER, Don, CARLIN, Robert, *The Two Koreas. A Contemporary History*, New York 2001.

PEE, Robert, SCHMIDLI, William Michael, *The Reagan Administration. The Cold War, and the Transition to Democracy Promotion*, New York 2018.

PETŘÍK, Lukáš, *Konzervativní revoluce Margaret Thatcherové a Ronalda Reagana*, Brno 2008.

PLOSS, Sidney, *The Roots of Perestroika. The Soviet Breakdown in Historical Context*, North Carolina 2010.

QUESSEDA DE, Alejandro, *The Bay of Pigs. Cuba 1961*, Oxford 2009.

RACHWALD, Arthur R., *In Search of Poland. The Superpowers' Response to Solidarity 1980–1989*, California 1990.

- REISS, Edward, *The Strategic Defense Initiative*, Cambridge 1992.
- ROBB, Thomas K., *Jimmy Carter nad the Anglo-American. Special Relationship*, Edinburgh 2017.
- SERVICE, Robert, *A History of Modern Russia from Nicholas II to Vladimir Putin*, Massatchusses 2005.
- SETH, Jones G., *A Covert Action. Reagan, the CIA, and the Cold War Struggle in Poland*, New York 2018.
- SCHWEIZER, Peter, *Reaganova válka*, Praha 2007.
- SKINNER, Kiron K., *Turning Points in Ending the Cold War*, Standford 2013.
- SLATER, Jerome, GOLDFISCHER, David, *Can SDI Provide a Defense?* In: *Political science quaterly* 5, 1986, s. 839–856.
- SMITH, Joseph, DAVIS, Simon, *Historical Dictionary of the Cold War*, Maryland 2017.
- SPENCER, Tucker C., *The Encyclopedia of Middle East Wars. The United States in the Persian Gulf, Afghanistan, and Iraq Conflicts*, California 2010.
- SUCHÝ, Petr, *Reagan a říše zla*, Brno 2004.
- TRAVIS, Philip W., *Reagan's War on Terrorism in Nicaragua*, Colorado 2016.
- VYKOUKAL, Jiří, LITERA, Bohuslav, TEJCHMAN, Miroslav, *Východ. Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944–1989*, Praha 2000.
- WEBER, Wolfgang, *Solidarity in Poland 1980–1981 and the Perspective of Political Revolution*, Detroit 1989.
- WELCH, Kemp A., *Poland under Communism. A Cold War History*, New York 2008.

Resumé

This thesis deals with Ronald Reagan and his policy towards the Soviet Union. Ronald Reagan was able to work as a shoemaker's son, except for the President of the United States of America. During his studies, he devoted himself to football and worked as a radio announcer, but in the end he devoted himself to acting to support him. At the time he lived in Hollywood, he first met the Communist regime, which greatly influenced him for years to come.

The United States of America and the Soviet Union became leading states during World War II, and it was clear after the end of the war that rivalry between these states would be steadily escalating. The period later called the Cold War lasted nearly fifty years and ended with the fall of the Soviet regime. Even after the war ended, the United States was actively involved in the fight against local Communists, for example in Greece, Vietnam or Korea, supported by the Soviet Union. For the United States, it was important to keep as many democratically organized states in Europe as possible and to create a Marshall Plan for them to relaunch their economy. But not all states accepted the offer and thus joined the Eastern Bloc. Over time, the rivalry between the superpowers escalated until the first half of the 1960s, when the Caribbean crisis occurred. During the Caribbean crisis, the situation was very tense and both states were a step away from nuclear war. The crisis has been wiped out in time, and since then US presidents have taken a more peaceful stand against the Soviet Union, known as easing relations. The situation changed only after Reagan, who was against the Soviet Union.

The indifference of the United States culminated in a Soviet invasion of Afghanistan. The US government did not intervene in the conflict, and Ronald Reagan disagreed with this passivity and decided to run for President of the United States. Ronald Reagan won the election and in 1981 became the fortieth president of the United States. His political ambitions were the revival of the US economy and the weakening of Soviet influence. Reagan wanted to do this by modernizing the US Army and weapons so that the Soviet Union had to react to it and modernize its army. This would weaken the Soviet economy, which was not doing well. Reagan was most concerned about the nuclear weapons the Soviet Union possessed. But

the American society was very anti-militaristic and feared a nuclear conflict. So Reagan had to withdraw from nuclear arms and come up with a new program. This has become a Strategic Defense Initiative that aims to defend the United States and the population.

The Strategic Defense Initiative has been highly criticized by the company both in financial terms and in terms of feasibility. Even though the project was not finally implemented, the program was still very useful because Reagan could force the Soviet Union to make concessions. The next steps Reagan took were to create a four-point agenda that set the course for meetings with the Soviet Union. She was authoritative for Reagan, and if Soviet failed to follow her, he ended the meeting. Another point was to disrupt the balance in the countries where the Communist regimes were. So Reagan supported local insurgents and supplied them with weapons and other necessary materials. Reagan focused not only on the arms he wanted to weaken the Soviet Union, but also on respect for human rights and freedoms. On this basis, a four-point agenda was devised that became authoritative for all further meetings with the Communist leaders. The Americans, during the negotiations, relied primarily on the issue of respect for human rights in Communist countries and the reduction of armaments. Initially, the Soviet Union did not want to discuss it, but in later years, thanks to the insistence of the Reagan administration, things were set in motion. Thus, Reagan's first term of office can be summed up as a period in which it struggled to disrupt the Soviet Union's balance and improve the US military, thus encouraging fear in Soviet leaders who were subsequently more willing to engage in disarmament negotiations.

But there were many factors behind the collapse of the Soviet Union. On its own, the Soviet Union was very badly economically involved, during the Reagan presidential term, and Reagan was only trying to make their economy weaker. He succeeded in modernizing the army to which the Soviet Union responded, but also by embargoing the import of goods that the Soviet Union needed to produce weapons. The most important financial burden was the opening of Saudi Arabian oil taps, which cut the price of oil and gas by half and the Soviet Union thus lost its privileged market position. This was reflected in

the relations between the Soviet Union and its friendly states, which were dependent on oil and gas sales and thus lost money and could not repay them to the Soviet Union. Their money was subsidized by the Treasury, and without them the Soviet Union could not pay its debts and thus indebted it. He was therefore forced to cease cooperation with these countries in order not to indebted them economically. Another big Reagan advantage was the SDI program, which worked as a scarecrow in meetings with the Soviet Union, and that made Reagan more concessions.

The situation changed after the takeover of Mikhail Gorbachev, which was more conciliatory and more inclined to debate with the United States. He met Ronald Reagan four times in Geneva, Reykjavik, Washington and Moscow. Eventually, Reagan and Gorbachev agreed on a null settlement, which meant all the removal of nuclear warheads and missiles. Gorbachev was a very reformist man who wanted the Soviet Union to restore its position in the world and a strong economy. However, with his steps he hastened the approaching end of one great era. The Soviet Union broke up in 1990 by proclaiming the independence of one of the Soviet republics. So Ronald Reagan fulfilled his election promise and contributed to his disintegration with his insistent behavior and his actions without a single shot.